

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

IndL
4155
2

IndL 4155.2

Harvard College Library

FROM

Fitzedward Hall

Aśvaghoṣa

The Vajra-
śūci or
Diamond needle

IND 4165.2

IndL 4155.2

Harvard College Library

FROM

Fitzedward Hall

Aśvaghoṣa

The Vajra-
sūci or
Diamond needle

IN 24 41 65.2

न. ७१७

THE

WUJRA SOOCHI

OR

REFULATION OF THE ARGUMENTS

UPON WHICH

The Brahmanical Institution of Caste is Founded

BY Aśvaghoṣa

THE LEARNED BOODHIST ASHWA-GHOSHU

Also

THE TUNKU

By

SOOBAJEE BAPOO

BEING A REPLY TO THE WUJRA SOOCHI.

1839.

ed to the Royal Asiatic Society of great Britain and Ireland.

The printing of this work seemed to me calculated to prove of great benefit to the enlightened friends of India as well native as European; as it would afford them arguments and proofs in great number of the most convincing nature to a Brahman. Mr. Hodgson concurring in my proposal to print the work, it is now presented to the public.

When I announced our intention of printing the work to my learned and enlightened Shastree Soobajee Bapoo, his prejudices in favour of the institution took the alarm and induced him to request me to print along with the Boodhist attack on the institution, such arguments as suggested themselves to him in support of it. Being anxious to do every justice to both sides of the question I gladly conceded my consent to his wishes. His reply to Ushwa Ghoshu, entitled the Tunk—or the Lughoo Tunk, from its being an abbreviation of a longer work, is accordingly offered to the public along with our Author. In this Bapoo manifests the same talent and learning, and all things considered liberaity of sentiment and regard in truth which have ever distinguished him amongst his countrymen. I recommend both works to the study of every friend of India.

L. WILKINSON.

Political Agent at Bhopaul.

VII.—*A Disputation respecting* Caste *by a* Buddhist, *in the form of a Series of Propositions supposed to be put by a* Saiva *and refuted by the Disputant.*—*Communicated by B. H.* Hodgson, *Esq., M. R.* A. *S.*

Read January 1, 1831.

To the Secretary of the Asiatic Society.

Nepal Residency,

Sir: July 11th, 1829.

A few days since my learned old *Bauddha* friend brought me a little tract in Sanscrit, with such an evident air of pride and pleasure, that I immediately asked him what it contained. "Oh, my friend!" was his reply, "I have long been trying to procure for you this work, in the assurance that you must highly approve the wit and wisdom contained in it; and, after many applications to the owner, I have at length obtained the loan of it for three or four days. But I cannot let you have it, nor even a copy of it, such being the conditions on which I procured you a sight of it." These words of my old friend stimulated my curiosity, and with a few fair words I engaged the old gentleman to lend me and my *pandit* his aid in making a translation of it; a task which we accomplished within the limited period of my possession of the original, although my *pandit* (a Brahman of Benares) soon declined co-operation with us, full of indignation at the author and his work! Notwithstanding, however, the loss of the *pandit's* aid, I think I may venture to say that the translation gives a fair representation of the *matter* of the original, and is not altogether without some traces of its *manner*.

It consists of a shrewd and argumentative attack, by a *Bauddha*, upon the Brahmanical doctrine of caste: and what adds to its pungency is, that throughout, the truth of the Brahmanical writings is assumed, and that the author's proofs of the erroneousness of the doctrine of *caste* are all drawn from those writings. He possesses himself of the enemy's battery, and turns their own guns against them. To an English reader this circumstance gives a puerile character to a large portion of the Treatise, owing to the enormous adsurdity of the data from which the author argues. His inferences, however, are almost always shrewdly drawn, and we must remember that not he but his antagonists must be answerable for the character of the data. To judge by the effect produced upon my Brahman *pandit*—a wise man in his generation, and accustomed for the last four years to the examination of *Bauddha* literature—by this little Treatise, it would seem that there is no method of assailing Brahmanism comparable to that of "judging it out of its own mouth:" and the resolution of the Committee of the Serampore college to make a thorough knowledge of Hindu learning the basis of the education of their

destined young apostles of Christianity in India, would thence appear to be most wise and politic: but to return to my little Treatise.

We all know that the Brahmans scorn to consider the Sudras as of the same nature with themselves, in this respect resembling the bigoted Christians of the dark ages, who deemed in like manner of the Jews. The manner in which our author treats this part of his subject is, in my judgment, admirable, and altogether worthy of a European mind. Indeed it bears the closest resemblance to the style of argument used by Shakspeare, in covertly assailing the analogous European prejudice already adverted to. I need not point more particularly to the glorious passage in the Merchant of Venice "Hath not a Jew eyes, hands, organs, dimensions, senses, passions; fed with the same food, hurt by the same diseases?" &c. &c.

The *Bauddha* Treatise commences in the sober manner of a title page to a book; but immediately after the author has announced himself with due pomp, he rushes "*immedias res*," and to the end of his work maintains the animated style of *vivá voce* disputation. Who Ashu Ghosha, the author, was, *when* he flourished and *where*, I cannot ascertain. All that is known of him at Nepal is, that he was a *Maha pandit*, or great sage, and wrote, besides the little Treatise now translated, two larger *Bauddha* works of high repute, the names of which are mentioned in a note. *

I am, &c.

B. H. Hodgson

I, Ashu Ghosha, first invoking Manju Ghosha, the *Guru* of the world with all my soul and all my strength, proceed to compose the book called *Vajra Suchi*, in accordance with the *Shastras* (Hindu or Brahmanical *Shastras*).

Allow then that your *Vedas* and *Smrittis*, and works involving both *Dharma* and *Artha*, are good and valid, and that discourses at variance with them are invalid, still what you say, that the Brahman is the highest of the four castes, cannot be proved from those books.

Tell me, first of all, What is Brahmanhood? Is it life, or parentage, or body, or Wisdom, or the way (*áchár*), or acts, *i. e.* morality (*Karam*), or the *Vedas*?

If you say it is life (*jiva*), such an asserion cannot be reconciled with the *Vedas*; for, it is written in the *Vedas*, that "the sun and the moon,

* The *Buddha Charitra Kávya*, and the *Nandi-Mukhasughosha Avadan*, and other works.

INDRA, and other deities, were at first quadrupeds ; and some other deities were first animals and afterwards became gods ; even the vilest of the vile (*Swapak*) have become gods." From these words it is clear that Brahmanhood is not life (*jiva*), a position which is further proved from these words of the *Mahabharata*: " Seven hunters and ten deer, of the hill of Kalinjal, a goose of the lake Mansaravara, and a *chakwa* of Saradwipa, all these were born as Brahmans, in the *Kurukshetra* near Dehli), and became very learned in the *Vedas*." It is also said by MANU, in his *Dharma Sastra*, "Whatever Brahman learned in the four *Vedas*, with their *ang* and *upang*, shall take charity from a Sudra, shall for twelve births be an ass, and for sixty births a hog, and seventy births a dog." From these words it is clear that Brahmanhood is not life ; for if it were, how could such things be ?

If, again, you say that Brahmanhood depends on parentage or birth (*jati*); that is, that to be a Brahman one must be born of Brahman parents, —this notion is at variance with the known passage of the *Smritti*, that ACHALA MUNI was born of an elephant, and CESA PINGALA of an owl, and AGASTYA MUNI from the *Agasti* flower, and COUSIKA MUNI from the *Cusa* grass, and CAPILA from a monkey, and GAUTAMI RISHI from a creeper that entwined a Saul tree, and DRONA ACHARYA from an earthen pot, and TAITTIRI RISHI from a partridge, and PARSWA RAMA from dust, and SRINGA RISHI from a deer, and VYASA MUNI from a fisherwoman, and KOSHIKA MUNI from a female Sudra, and VISWA MITRA from a *Chandalni*, and VASISHTHA MUNI from a strumpet. Not one of them had a Brahman mother, and yet all were notoriously called Brahmans ; whence I infer that the title is a distinction of popular origin, and cannot be traced to parentage from written authorities.

Should you again say, that whoever is born of a Brahman father *or* mother is a Brahman, then the child of a slave even may become a Brahman ; a consequence to which I have no objection, but which will not consort with your notions, I fancy.

Do you say, that he who is sprang of Brahman parents is a Brahman Still I object that, since you must mean pure and true Brahmans, in such case the breed of Brahmans must be at an end since the fathers of the present race of Brahmans are not, any of them, free from the suspicion of having wives, who notoriously commit adultery with Sudras. Now, if the real father be a Sudra, the son cannot be Brahman, notwithstanding the Brahmanhood of his mother. From all which I infer, that Brahmanhood is not truly derivable from birth; and I draw fresh proofs of this from the *Manava Dharma*, which affirms that the Brahman who eats flesh loses instantly his rank; and also, that by selling wax, or salt, or milk, he becomes a Sudra in three days; and further, that even such a Brahman

as can fly like a bird, directly ceases to be a Brahman by meddling with the flesh pots.

From all this is it not clear that Brahmanhood is not the same with birth: since, if that were the case, it could not be lost by any acts however degrading. Knew you ever of a flying horse that by alighting on earth was turned into a pig?---' Tis impossible.

Say you that body (*Sarir*) is the Brahman? this too is false; for, if body be the Brahman, then fire, when the Brahman's corpse is consumed by it, will be the murderer of a Brahman; and such also will be every one of the Brahman's ralatives who consigned his body to the flames. Nor less will this other absurdity follow, that every one born of a Brahman, though his mother were a *Kshatriya* or *Vaisya*, would be a Brahman—being bone of the bone, and flesh of the flesh of his father: a monstrosity, you will allow, that was never heard of. Again, are not performing sacrifice, and causing others to perform it, reading and causing to read, receiving and giving charity, and other holy acts, sprung from the body of the Brahman?

Is then the virtue of all these destroyed by the destruction of the body of a Brahman? Surely not, according to your own principles; and, if not, then Brahmanhood cannot consist in body.

Say you that wisdom * constitutes the Brahman? This too is incorrect. Why? Because, if it were true, many Sudras must have become Brahmans from the great wisdom they acquired. I myself know many Sudras who are masters of the four *vedas*, and of philology, and of the *Mimansa*, and *Sanc'hya* and *vaisheshika* and *Jyotishika* philosophies; yet not one of them is or ever was called a Brahman. It is clearly proved then, that Brahmanhood consists not in wisdom or learning. Then do you affirm that the *Achár* is Brahmanhood? This too is false; for if it were true, many Sudras would become Brahmans; since many *Nats* and *Bhâts*, and *Kaivertas*, and *Bhands*, and others, are everywhere to be seen performing the severest and most laborious acts of piety. Yet not one of these, who are all so preminent in their *Achar*, is ever called a Brahman: from which it is clear that *Achár*, does not constitute the Brahman.

Say you that *Karam* makes the Brahman? I answer, no; for the argument used above applies here with even great force, altogether annihilating the notion that acts constitute the Brahman. Do you declare that by reading the *Vedas* a man becomes a Brahman? This is palpably false; for it is notorious that the *Rakshasa* Ravan was deeply versed in all the four *Vedas*; and that, indeed, all the *Rakshasas* studied

* Perhaps it should rather be translated *learning*. The word in the original is *anyana*.

the *Vedas* in RAVAN'S time: yet you do not say that one of them thereby became a Brahman. It is therefore proved that no one becomes a Brahman by reading the *Vedas*.

What then is this creature called a Brahman? If neither reading the Vedas, nor *Sanskar*, nor parentage, nor race (*Kula*), nor acts (*Karam*), confers Brahmanhood, what does or can? To my mind Brahmanhood is merely an immaculate quality, like the snowy whiteness of the *Kundh* flower. That which removes sin is Brahmanhood. It consists of *Vrata*, and *Tapas*, and *Neyama*, and *Ripavas*, and *Dan*, and *Dama*, and *Shama*, and *Sanyama*. It is written in the *Vedas* that the gods hold that man to be a Brahman who is free from intemperance and egotism; and from *Sanga*, and *Parigraha*, and *Praga*, and *Dwesha*. Moreover, it is written in all the *Sastras* that the signs of a Brahman are these, truth, penance, the command of the organs of sense, and mercy; those of a *Chándala* are the vices opposed to those virtues. Another mark of the Brahman is a scrupulous abstinence from sexual commerce, whether he be born a god, or a man, or a beast. Yet further, SUKRA ACHARYA has said, that the gods take no heed of caste, but deem him to be the Brahman who is a good man although he belong to the vilest. From all which I infer, that birth, and life, and body, and wisdom, and observance of religious rites (*achár*), and acts (*karam*), are all of no avail towards becoming a Brahman.

Then again, that opinion of your sect, that *pravrajaya* is prohibited to the Sudra; and that for him service and obedience paid to Brahmans are instead of *pravrajaya*,—*because*, forsooth, in speaking of the four castes, the Sudra is mentioned last, and is therefore the vilest,—is absurd; for, If it were correct, INDRA wood be made out to be the lowest and meanest of beings, INDRA being mentioned in the *Parni Sutra* after the dog, thus—"*Shua, Yua, Maghwa.*" In truth, the order in which they are mentioned or written, cannot affect the relative rank and dignity of the beings spoken of.

What! is PARVATI greater than MAHESA? or are the teeth superior in dignity to the lips, because we find the latter postponed to the former, for the mere sake of euphony, in some grammar sentence? Are the teeth older than the lips; or does your creed teach you to postpone SIVA to his spouse? No; nor any more is it true that the Sudra is vile, and the Brahman high and mighty, because we are used to repeat the *Chatur Varàna* in a particular order. And if this proposition be untenable, your deduction from it, *viz.* that the vile Sudra must be content to regard his service and obedience to Brahmans as his only *pravrajaya*, falls likewise to the ground.

Know further, that it is written in the *Dharma Sastra* of MANU, that

the Brahman who has drank the milk of a *Sudarni*, or has been even breathed upon by a *Sudarni*, or has been born of such a female, is not restored to his rank by *prayáschitta*. In the same work it is further asserted, that if any Brahman eat and drink from the hands of a *Sudarni*, he becomes in life a Sudra, and after death a dog. MANU further says, that a Brahman who associates with female Sudras, or keeps a Sudra concubine, shall be rejected by gods and ancestors, and after death shall go to hell. From all these assertions of the *Manáva Dharma*, it is clear that Brahmanhood is nothing indefeasibly attached to any race or breed, but is merely a quality of good men. Further, it is written in the *Sastra* of MANU, that many Sudras became Brahmans by force of their piety; for example, KATHINU MUNI, who was born of the sacrificial flame produced by the friction of wood, became a Brahman by dint of *Tapas*; and VASISHTHA MUNI, born of the courtezan URVASI; and VYASA MUNI, born of a female of the fisherman's caste; and RISHIYA SRINGA MUNI born of a doe; and VISHVA MITRA, born of a *Chandalni*; and NARED MUNI, born of a female spirit-seller; all these became Brahmans by virtue of their *Tapas*. Is it not clear then that Brahmanhood depends not on birth? It is also notorious that he who has conquered himself is a *Yati*; that he who performs penance is a *Tapasya;* and that he who observes the *Brahma charya* is a Brahman. It is clear then that he whose life is pure, and his temper cheerful, is the true Brahman; and that lineage (*Kula*) has nothing to do with the matter. There are these *slokas* in the *Manava Dharma*, "Goodness of disposition and purity are the best of all things; lineage is not alone deserving of respect. If the race be royal and virtue be wanting to it, it is contemptible and useless." KATHINA MUNI and VYASA MUNI, and other sages, though born of Sudras, are famous among men as Brahmans; and many persons born in the lowest ranks have attained heaven by the practice of uniform good conduct (*sila*). To say therefore that the Brahman is of one particular race is idle and false.

Your doctrine, that the Brahman was produced from the mouth, the Kshatriya from the arms, the Vaisya from the thighs, and the Sudra from the feet, cannot be supported. Brahmans are not of one particular race. Many persons have lived who belonged to the *Kaivarta Kul*, and the *Rajaka Kul*, and the *Chándal Kul*, and yet, while they existed in this world, performed the *Chura Karan*, and *Mvnj-bandan*, and *Dant-kashtha*, and other acts appropriated to Brahmans, and after their deaths became, and still are, famous under the Brahmans.

All that I have said about Brahmans you must know is equally applicable to Kshatriyas ; and that the doctrine of the four castes is altogether false. All men are of one caste.

Wonderful! You affirm that all men proceeded from one, *i. e.* Brahma ; how then can there be a fourfold insuperable diversity among them ? If I have four sons by one wife, the four sons, having one father and mother, must be all essentially alike. Know too that distinctions of race among beings are broadly marked by differences of conformation and organization : thus, the foot of the elephant is very different from that of the horse; that of the tiger unlike that of the deer ; and so of the rest: and by that single diagnosis we learn that those animals belong to very different races. But I never heard that the foot of a Kshatriya was different from that of a Brahman, or that of a Sudra. All men are formed alike, and are clearly of one race. Further, the generative organs, the colour, the figure, the ordure, the urine, the odour, and utterance, of the ox, the buffalo, the horse, the elephant, the ass, the monkey, the goat, the sheep, &c. furnish clear diagnostics whereby to separate these various races of animals : but in all those respects the Brahman resembles the Kshatriya, and is therefore of the same race or species with him. I have instanced among quadrupeds the diversities which separate diverse genera. I now proceed to give some more instances from among birds. Thus, the goose, the dove, the parrot, the peacock, &c. are known to be different by their diversities of figuure, and colour, and plumage, and beak : but the Brahman, Kshatriya, Vaisya and Sudra are alike without and within. How then can we say they are essentially distinct? Again, among trees the *Bâta*, and *Bukula*, and *Palás*, and *Ashoka*, *Tamal* and *Nagkeswar*, and *Shirik*, and *Champa*, and others, are clearly contradistinguished by their stems, and leaves, and flowers, and fruits, and barks, and timber, and seeds, and juices, and odours ; but Brahmans, and the Kshatriyas, and the rest, are alike in flesh, and skin, and blood and bones, and figure, and excrements, and mode of birth. It is surely then clear that they are of one species, or race.

Again, tell me, is a Brahman's sense of pleasure and pain different from that of a Kshatriya ? Does not the one sustain life in the same way, and find death from the same causes as the other ? Do they differ in intellectual faculties, in their actions, or the objects of those actions ; in the manner of their birth, or in their subjection to fear and hope ? Not a whit, It is therefore clear that they are essentially the same. In the *Udambara* and *Panasa* trees the fruit is produced from the branches, the stem, the

joints, and the roots. Is one fruit therefore different from another, so that we may call that produced from the top of the stem the Brahman fruit, and that from the roots the Sudra fruit? Surely not. Nor can men be of four distinct races, because they sprang from four different parts of one body. You say that the Brahman was produced from the mouth? whence was the Brahmani produced? From the mouth likewise? Grant it—and then you must marry the brother to the sister! a pretty business indeed! if such incest is to have place in this world of ours, all distinctions of right and wrong must be obliterated.

This consequence, flowing inevitably from your doctrine that the Brahman proceeded from the mouth, proves the falsity of that doctrine. The distinctions between Brahmans, Kshatriyas, Vaisyas and Sudras, are founded merely on the observance of divers rites, and the practice of different professions; as is clearly proved by the conversation of BAISHAM PAYANA RISHI with YUDHISTHIRA RAJA, which was as follows: One day the son of PANDU, named YUDHISTHIRA, who was the wise man of his age, joining his hands reverentially, asked BAISHAM PAYANA, Whom do you call a Brahman; and what are the signs of Brahmanhood? BAISHAM answered, The first sign of a Brhman is, that he possesses long-suffering and the rest of the virtues, and never is guilty of violence and wrong doing; that he never eats flesh; and never hurts a sentient thing. The second sign is, that he never takes that which belongs to another without the owner's consent, even though he find it in the road. The third sign, that he masters all worldly affections and desires, and is absolutely indifferent to earthly considerations. The fourth, that whether he is born a man, or a god, or a beast, he never yields to sexual desires. The fifth, that he possesses the following five pure qualities, truth, mercy, command of the senses, universal benevolence, and penance. * Whoever possesses these five signs of Brahmanhood I acknowledge to be a Brahman; and, if he possess them not, he is a Sudra. Brahmanhood depends not on race (*Kuli*) or birth (*Jat*), nor on the performance of certain ceremonies. If a *Bhanddl* is virtuous, and possesses the signs above noted, he is a Brahman. Oh! YUDHISTHIRA, formerly in this world of ours there was but one caste. The division into four castes originated with diversity of rites and of avocations. All men were born of woman in like manner. All are subject to the same physical necessities, and have the same organs and senses. But he whose conduct

* The word in the original is *Tapas*, which we are accustomed to translate 'penance," and I have followed the usage, though "ascetism" would be a better word. The proud *Tapasyi*, whom the very gods regard with dread, never dreams of contrition and repentance.

is uniformly good is a Brahman; and if it be otherwise he is a Sudra; aye, lower than a Sudra. The Sudra who, on the other hand, possesses these virtues is a Brahman.

Oh, Yudhisthira! If a Sudra be superior to the allurements of the five senses, to give him charity is a virtue that will be rewarded in heaven. Heed not his caste; but only mark his qualities. Whoever in this life ever does well, and is ever ready to benefit others, spending his days and nights in good acts, such an one is a Brahman; and whoever, relinquishing worldly ways, employs himself solely in the acquisition of *Moksha*, such an one also is a Brahman; and whoever refrains from destruction of life, and from worldly affections, and evil acts and is free from passion and backbiting, such an one also is a Brahman; and who so possesses *Kshema*, and *Daya*, and *Dama*, and *Dán*, and *Satya*, and *Souchana*, and *Smritti*, and *Ghrina*, and *Vidya*, and *Vijnan*, &c. is a Brahman. Oh, Yudhisthira! if a person perform the *Brahmacharya* for one night, the merit of it is greater than that of a thousand sacrifices (*yajna*). And who so has read all the *Vedas*, and performed all the *Tirthas*, and observed all the commands and prohibitions of the *Sastra*, such an one is a Brahman! and whoso has never injured a sentient thing by act, word or thought, such a person shall instantly be absorbed (at his death) in Brahma. Such were the words of Baisham Payana. Oh, my friend, my design in the above discourse is, that all ignorant Brahmans and others should acquire wisdom by studying it, and take to the right way. Let them, if they approve it, heed it; and if they approve it not, let them neglect its admonitions.

वज्रसूची

जगद्गुरुंमंजुघोषंनत्वावाक्कायचेतसा॥
अश्वघोषोवज्रसूचींसूत्रयामियथाम
तं॥१॥वेदाःप्रमाणंस्मृतयःप्रमाणंध
र्मार्थयुक्तंवचनंप्रमाणं॥यस्यप्रमाणं
नभवेत्प्रमाणंकस्तस्यकुर्याद्वचनंप्रमा
णं॥२॥

इहभवतायदिष्टंसर्ववर्णप्रधानंब्राह्मणवर्णइति। व
यमत्रब्रूमः कोऽयंब्राह्मणोनाम किंजीवःकिंजातिःकिं
शरीरंकिंज्ञानंकिमाचारःकिंकर्मकिंवेदइति। तत्र
जीवस्तावद्ब्राह्मणोनभवतिकस्मात् वेदप्रामाण्यात्
उक्तंहिवेदे। ॐसूर्यःपशुरासीत् सोमःपशुरासीत्
इंद्रःपशुरासीत् पशवोदेवाः अद्यंतेदेवपशवः। श्व
पाकाअपिदेवाभवंति। अतोवेदप्रामाण्यान्मन्यामहे
जीवत्वाद्ब्राह्मणोनभवति। भारतप्रामाण्यादपिउक्तं
हिभारते।

सप्तव्याधादशारण्येमृगाःकालिंजले
गिरौ॥चक्रवाकाःशरद्वीपेहंसाःसर

सिमानसे॥ तेऽपिजाताःकुरुक्षेत्रेब्राह्म
णावेदपारगाः॥

अतोभारतप्रामाण्यात्व्याधमृगहंसचक्रवाकदर्शनः
भवान्मन्यामहेजीवस्तावद्ब्राह्मणोनभवति॥ मानवध
र्मप्रामाण्यात्उक्तंहि मानवे धर्मे॥

अधीत्यचतुरोवेदान्सांगोपांगेनतत्व
तः॥ शूद्रात्प्रतिग्रहग्राहीब्राह्मणोजाय
तेखरः॥ खरोद्वादशजन्मानिषष्टिजन्मा
निसूकरः॥ श्वानःसप्ततिजन्मानि इत्येवं
मनुरब्रवीत्॥

अतोमानवधर्मप्रामाण्यात्जीवस्तावद्ब्राह्मणोनभव
ति॥ जातिरपिब्राह्मणोनभवति। कस्मात्स्मृतिप्रामा
ण्यात्। उक्तंहि स्मृतौ॥

हस्तिन्यामल्लोजातउलूक्यांकेशपिंग
लः॥ अगस्त्योऽगस्तिपुष्पाच्चकौशिकःकु
शसंभवः॥ कपिलःकपिलाजातःशालगु
ल्याच्चगौतमः॥ द्रोणाचार्यस्तुकलशात्ति
त्तिरिस्तित्तिरीसुतः॥ रेणुकाऽजनयद्रा
ममृष्यशृंगमुनिंमृगी॥ कैवर्त्तिन्यजन
य्यासंकौशिकंचैवशूद्रिका॥ विश्वामित्रं

चचंडालीवसिष्ठंचैवउर्वशी॥ नतेषांब्रा
ह्मणीमातालोकाचाराच्चब्राह्मणाः॥

अतःस्मृतिप्रामाण्याज्जातिस्तावद्ब्राह्मणोनभवति॥अ
थमन्यसेमातांवाब्राह्मणी भवेत्तेषांपितातोब्राह्म
णोभवतीति। यद्येवंदासीपुत्राअपिब्राह्मणजनिता
ब्राह्मणाभवेयुः। नचैतद्भवताभिष्टंकिंच। यदिब्रा
ह्मणपुत्रोब्राह्मणस्तर्हिब्राह्मणाभावः प्राप्नोति। इदा
नींतनेषुब्राह्मणेषुपितरिसंदेहात्। गोत्रब्राह्मणमार
भ्यब्राह्मणीनांशूद्रपर्यंतमभिगमनदर्शनात्। अतो
जातिर्ब्राह्मणोनभवति। मानवधर्मप्रामाण्यादपिउ
क्तंहिमानवेधर्मे॥

सद्यःपतितिमांसेनलाक्षयालवणेन
च॥त्र्यहाच्छूद्रश्चभवतिब्राह्मणःक्षी
रविक्रयी॥आकाशगामिनोविप्राःप
तंतेमांसभक्षणात्॥विप्राणांपतनंदृ
ष्ट्वाततोमांसानिवर्जयेत्॥

अतोमानवधर्मप्रामाण्यात्जातिस्तावद्ब्राह्मणोनभ
वति। यदिहिजातिर्ब्राह्मणःस्यात्तदापतनंशूद्रभावोनो
पपद्यते। किंखलुदुष्टोप्यश्वःसूकरोभवेत्तस्माज्जा
तिरपिब्राह्मणोनभवेत्॥ शरीरमपिब्राह्मणोनभव

ति। कस्मात्। यदि शरीरं ब्राह्मणः स्यात्तर्हि पाचकोपि ब्राह्मणहास्यात्। ब्रह्महत्याचबंधूनां शरीरदहनाद्भवेत्। ब्राह्मणशरीरनिष्पंदजाताश्चक्षत्रियवैश्यशूद्राअपिब्राह्मणाः स्युः नचैतदृष्टं। ब्राह्मणशरीरविनाशाच्चयजनयाजनाध्ययनाध्यापनदानप्रतिग्रहादीनांब्राह्मणशरीरजनितानांफलस्यविनाशः स्यात् नचैतदृष्टं। अतोमन्यामहेशरीरमपिब्राह्मणोनभवति॥ ज्ञानमपिब्राह्मणोनभवति। कुतः ज्ञानबाहुल्यात्। येयेज्ञानवंतः शूद्रास्तेसर्वएवब्राह्मणाः स्युःदृश्यंतेचक्वचित्शूद्राअपिवेदव्याकरणमीमांसासांख्यवैशेषिकलग्नाजीवकादिसर्वशास्त्रविदःनचतेब्राह्मणाः स्युः। अतोमन्यामहेज्ञानमपिब्राह्मणोनभवति॥ आचारोपिब्राह्मणोनभवति। यद्याचारोब्राह्मणः स्यात्तदाचेयआचारवंतः शूद्रास्तेसर्वेब्राह्मणाः स्युःदृश्यंतेचनटभटकैवर्तभंडप्रभृतयःप्रचंडतरविविधाचारवंतोनचतेब्राह्मणाभवंति। तस्मादाचारोपिब्राह्मणोनभवति॥ कर्मापिब्राह्मणोनभवति। कुतः दृश्यंतेहिक्षत्रियवैश्यशूद्राः यजनयाजनाध्ययनाध्यापनदानप्रतिग्रहप्रसंगादिविविधानिकर्माणिकुर्वंतोनचतेब्राह्मणाभवतांसंमताः।

स्मात्कर्मणापिब्राह्मणो नभवति ॥ वेदेनापि ब्राह्मणो नभ
वति कस्मात् रावणोनाम राक्षसोऽभूत् तेनाधीताश्चत्वा
रस्ऋग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदोथर्ववेदश्चेति। राक्ष
सानामपि गृहे गृहे वेदव्यवहारः प्रवर्त्तते एवन्च ते ब्रा
ह्मणाःस्युः अतोमन्यामहे वेदेनापि ब्राह्मणो नभवती
ति कथंतर्हि ब्राह्मणत्वंभवति। उच्यते।

ब्राह्मणत्वंनशास्त्रेणनसंस्कारेर्नजा
तिभिः॥ नकुलेननवेदेनकर्मणानभ
वेत्ततः॥

इंदुधवलंहि ब्राह्मणत्वंनाम सर्वपापस्यापाकरणमि
त्युक्तंहि। व्रततपोनियमोपवासदानदमशमसं
तोषचाराच्च। तथाचोक्तंवेदे।

निर्ममोनिरहंकारोनिःसंगोनिःपरिग्र
हः॥ रागद्वेषविनिर्मुक्तस्तंदेवा ब्राह्म
णंविदुः॥

शास्त्रेऽप्युक्तं।

सत्यंब्रह्मतपोब्रह्मब्रह्मचेंद्रियनिग्रहः॥
सर्वभूतेदयाब्रह्मएतद्ब्राह्मणलक्षणं॥
सत्यंनास्तितपोनास्तिनास्तिचेंद्रियनि
ग्रहः॥ सर्वभूतेदयानास्तिएतच्चंडालल

क्षणं॥ देवमानुषनारीणांतिर्यग्योनि
गतेष्वपि॥ मैथुनंनाधिगच्छंतितेवि
प्रास्तेचब्राह्मणाइति॥

शुक्रेणाप्युक्तं॥

नजातिर्दृश्यतेतावद्गुणाः कल्याणका
रकाः॥ चंडालोपिहितत्रस्थस्तंदेवाब्रा
ह्मणंविदुः॥

तस्मान्नजातिर्नजीवोनशरीरंनज्ञानंनाचारोनकर्मा
वेदोब्राह्मणइति॥ अन्यच्चभवतोक्तं। इहशूद्राणांप्र
ज्यानविधीयतेब्राह्मणशुश्रूषैवतेषांधर्मोविधीयते
चतुर्षुवर्णेष्वंतेवचनात्तेनीचाइति। यद्येवमिंद्रोपिन
चः स्यात्। श्वयुवमघोनामतक्षितइतिसूत्रवचना
त्। श्वाकुक्कुरः। युवायुरुषः। मघवासुरेंद्रः। तयोः
श्वपुरुषयोरिंद्रएवनीचःस्यात्। नचैतदृष्टं। किंहि
चनमात्रेणदोषोभवति। तथाच। उमामहेश्वरोरंते
ष्ठमित्यपिलोकेप्रयुज्यतेनचदंताः प्रागुत्पन्नाः। उत्प
न्नावाकेवलंवर्णसमासमात्रंक्रियते। ब्रह्मक्षत्रवि
शूद्राइति। तस्माद्यावद्भवदीयाप्रतिज्ञाब्राह्मणशुश्रू
षतेषांधर्मोनभवति। किंचानिश्चितोऽयंब्राह्मणप्रस
गः। उक्तंहिमानवेधर्मे॥

वृषलीफेनपीतस्यनिश्वासोपहतस्य
च॥ तस्यैवचप्रसूतस्यनिष्कृतिर्नोपल
भ्यते॥ शूद्रीहस्तेनयोभुंक्तेमासमेकं
निरंतरं॥ जीवमानोभवेच्छूद्रोमृतः
श्वानश्वजायते॥ शूद्रीपरिवृतोविप्रः
शूद्रीचगृहमेधिनी॥ वर्जितःपितृदे
वेनरौरवंसोधिगच्छति॥

अतोस्यवचनस्य प्रामाण्यादनियतोऽयं ब्राह्मणप्रसंगः॥ किंचान्यत्। शूद्रोपिब्राह्मणोभवति। कोहेतुः। इहहिमा नवेधर्मेऽभिहितं॥

अरिणीगर्भसंभूतःकठोनामहामु
निः॥ तपसाब्राह्मणोजातस्तस्माज्जा
तिरकारणं॥ उर्वशीगर्भसंभूतोवसिष्ठो
पिमहामुनिः॥ तपसाब्राह्मणोजातस्त
स्माज्जातिरकारणं॥ हरिणीगर्भसंभू
तऋष्यशृंगोमहामुनिः॥ तपसाब्राह्म
णोजातस्तस्माज्जातिरकारणं॥ चंडा
लीगर्भसंभूतोविश्वामित्रोमहामुनिः॥
तपसाब्राह्मणोजातस्तस्माज्जातिरका
रणं॥ तांडूलीगर्भसंभूतोनारदोहिम

हामुनिः॥ तपसाब्राह्मणोजातस्तस्मा
ज्जातिरकारणं॥जितात्मायतिर्भवति
पंक्तयोनिर्जितेंद्रियः॥तपसानापसो
जातिर्ब्रह्मचर्येणब्राह्मणः॥नचतेब्राह्म
णीपुत्रास्तेचलोकस्यब्राह्मणाः॥शील
शौचमयंब्रह्मतस्माज्जातिरकारणं॥शी
लंप्रधानंनकुलंप्रधानं॥कुलेनकिंशील
विवर्जितेन॥बहवोनरानीचकुलप्रसू
ताःस्वर्गंगताःशीलमुपेत्यधीराः॥

केपुनस्तेकठव्यासवसिष्ठऋष्यशृंगविश्वामित्रप्रभृत
योब्रह्मर्षयोनीचकुलप्रसूतास्तेचलोकस्यब्राह्मणाः॥
तस्मादस्यवचनस्यप्रामाण्याद्व्यभिचारितोऽयंब्राह्मण
प्रसंगइति। शूद्रकुलोपिब्राह्मणोभवति॥किंचाप्यस्य
श्वरीयमयं॥ प्रामाण्याद्व्यभिचारितोऽयंब्राह्मण
प्रसंगइति॥ मुखतोब्राह्मणोजातोबाहुभ्यांक्षत्रिय
स्तथा॥ऊरुभ्यांवैश्यःसंजातःपद्भ्यां
शूद्रकएवच॥

अत्रोच्यते। ब्राह्मणाबहवोनजायंते।कुतोमुखतोजाता
ब्राह्मणाइति। इहहिकैवर्त्तरजकचंडालकुलेष्वपिब्रा
ह्मणाःसंति। तेषामपिचूडाकरणमुंजदंतकाष्ठादिसं

स्काराः क्रियंते । तेषामपि ब्राह्मण संज्ञा क्रियते । तस्मा
द्ब्राह्मणवत् क्षत्रियादयोपीति पश्यामः ॥ एकवर्णो ना
स्तिचातुर्वर्ण्यमिति । अपिच । एकपुरुषोत्पन्नानांकथं
चातुर्वर्ण्यं । इहकश्चिद्देवदत्तएकस्यांस्त्रियांचातुरः पु
त्रान्जनयतिनचतेषांवर्णभेदोस्ति । अयं ब्राह्मणः अ
यंक्षत्रियः अयंवैश्यः अयं शूद्र इति । कस्मादेकपितृ
कत्वात् एवंब्राह्मणादीनां कथं चातुर्वर्ण्यं । इहहिगोह
स्त्यश्वमृगसिंहव्याघ्रादीनांपदविशेषोदृष्टः । गोः पद
मिदंहस्तिपदमिदंअश्वपदमिदंमृगपदमिदंसिंहपद
मिदंव्याघ्रपदमिदमिति । नचब्राह्मणादीनां । ब्राह्मण
पदमिदंक्षत्रियपदमिदंवैश्यपदमिदंशूद्रपदमिद
मिति ॥ अतःपदविशेषाभावादपिपश्यामएकवर्णो
नास्तिचातुर्वर्ण्यं ॥ इहगोमहिषाश्वकुंजरखरवानर
छागेडकादीनांभगलिंगवर्णसंस्थानमलमूत्रगंध
ध्वनिविशेषोदृष्टः नतुब्राह्मणक्षत्रियादीनां । अतो
प्यविशेषादेकएववर्णइति । अपिच । यथाहंसपारव
तशुककोकिलशिखंडिप्रभृतीनांरूपवर्णलोमतुंड
विशेषोदृष्टः नतथाब्राह्मणादीनां । अतोप्यविशेषा
देकएववर्णइति ॥ यथावटबकुलपलाशाशोकतमा
लनागकेसरशिरीषचंपकप्रभृतीनांवृक्षाणांविशेषो

दृश्यते। पद्मोदंडतश्चपत्रतश्चपुष्पतश्चफलतश्च त्वगस्थिबीजरसगंधतश्चनतथाब्रह्मक्षत्रियविट् शूद्राणां। अंगप्रत्यंगविशेषोनचत्वङ्मांसशोणिता स्थिशुक्रमलवर्णसंस्थानविशेषणंनापिप्रसवविशे षोदृश्यते। ततोप्यविशेषादेकएववर्णोभवति। अपिभोब्राह्मणसुखदुःखजीवितबुद्धिव्यापार व्य वहारमरणोत्पत्तिभयमैथुनोपचारसमतयाना स्त्येवविशेषोब्राह्मणादीनां। इदंचावगम्यतां। यथैकवृक्षोत्पन्नानांफलानांनास्तिवर्णभेदःउदुं बरपणसफलवत्।उदुंबरस्यहिपणसस्यन्यफ लानिकानिचित्शारवान्तोभवंतिकानिचिद्दंडतः कानिचित्स्कंधतः कानिचिन्मूलतः। नचतेषांभे दोस्ति। इदंब्राह्मणफलंइदंक्षत्रियफलंइदंवैश्य फलंइदंशूद्रफलमिति। एकवृक्षोत्पन्नत्वात्। एवंनराणामपिनास्तिभेदः एकपुरुषोत्पन्नत्वा त्भन्यच्चदूषणंभवति। यदिमुखतोजातोभव तिब्राह्मणोब्राह्मण्याःकुतउत्पतिः।मुखादेवेति चेत्हंततर्हिभवतांभगिनीप्रसंगःस्यात्। तथा गम्यागम्यंनसंभाव्यतेतच्चलोकेऽत्यंतविरुद्धं। तस्मादनियतंब्राह्मण्यं। क्रियाविशेषेणखलुचतु

र्णीव्यवस्थाक्रियते। तथाच। युधिष्ठिराध्येषितेनवै
शंपायनेनाभिहितंक्रियाविशेषतश्चातुर्वर्ण्यमिति॥

पंडितोविश्रुतःपुत्रःसवैनाम्नायुधि
ष्ठिरः॥वैशंपायनमागम्यप्रांजलिः
परिपृच्छति॥केचतेब्राह्मणाःप्रोक्ताः
किंवाब्राह्मणलक्षणं॥एतदिच्छामि
भोज्ञातुंतद्भवान्व्याकरोतुमे॥वैशंपा
यनउवाच॥क्षांत्यादिभिर्गुणैर्युक्त
स्त्यक्तदंडोनिरामिषः॥नहंतिसर्वभू
तानिप्रथमंब्रह्मलक्षणं॥यदासर्वपर
द्रव्यंपथिवायदिवागृहे॥अदत्तंनैव
गृण्हातिद्वितीयंब्रह्मलक्षणं॥त्यक्ता
क्रूरस्वभावंतुनिर्ममोनिःपरिग्रहः॥
मुक्तश्चरतियोनित्यंतृतीयंब्रह्मलक्ष
णं॥देवमानुषनारीणांतिर्यग्योनिग
तेष्वपि॥मैथुनंहिसदात्यक्तंचतुर्थंब्र
ह्मलक्षणं॥सत्यंशौचंदयाशौचंशौच
मिंद्रियनिग्रहः॥सर्वभूतेदयाशौचंत
पःशौचंचपंचमं॥पंचलक्षणसंपन्न
ईदृशोयोभवेद्द्विजः॥तमहंब्राह्मणं

ब्रूयांशेषाः शूद्रायुधिष्ठिर॥ नकुलेन
नजात्याक्रियाभिर्ब्राह्मणोभवेत्॥
चंडालोपिहिवृत्तस्थोब्राह्मणः सयुधि
ष्ठिर॥ किंचभूयोवेशंपायनेनोक्तं॥ ए
कवर्णमिदंपूर्णंविश्वमासीद्युधिष्ठिर॥
कर्मक्रियाविशेषेणचातुर्वर्ण्यंप्रतिष्ठि
तं॥ सर्वेवेयोनिजामर्त्याःसर्वेमूत्रपुरी
षिणः॥ एकेंद्रियेंद्रियार्थाश्चसस्माच्छी
लगुणेर्द्विजाः॥ शूद्रोपिशीलसंपन्नो
गुणवान्ब्राह्मणोभवेत्॥ ब्राह्मणोपि
क्रियाहीनःशूद्रात्प्रत्यपरोभवेत्॥
इदंचवैशंपायनवाक्यं॥
पंचेंद्रियाणिवंघोरंयदिशूद्रोपितीर्ण
वान्॥ तस्मैदानंप्रदातव्यमप्रमेयंयु
धिष्ठिर॥ नजातिर्दृश्यतेराजन्गुणाः
कल्याणकारकाः॥ जीवितंयस्यधर्मा
र्थंपरार्थेयस्यजीवितं॥ अहोरात्रंचरे
त्कांतिंनंदेवाब्राह्मणंविदुः॥ परित्य
ज्यगृहावासंयस्थितामोक्षकांक्षिणः॥
कामेष्वसक्ताःकोंतेयब्राह्मणास्तेयु

धिष्ठिर॥ अहिंसानिर्ममत्वंवामतकृ
त्यस्यवर्जनं॥ रागद्वेषनिवृतिश्चएत
द्ब्राह्मणलक्षणं॥ क्षमादयादमोदानंस
त्यंशौचंस्मृतिर्घृणा॥ विद्याविज्ञानमा
धिक्यमेतद्ब्राह्मणलक्षणं॥ गायत्री
मात्रसारोपिचरन्विप्रःसुयंत्रितः॥
नाधीत्यचतुरोवेदान्सर्वाज्ञीसर्वविं
क्रयी॥ एकरात्रोषितस्यापियागतिर्ब्रह्म
चारिणः॥ नतक्रतुसहस्रेणप्राप्नुवं
तियुधिष्ठिर॥ पारगंसर्ववेदानांसर्वती
र्थाभिषेचनं॥ मुक्तश्चरतियोधर्मंतमे
वब्राह्मणंविदुः॥ यदानकुरुतेपापंस
र्वभूतेषुदारुणं॥ कायेनमनसावाचा
ब्रह्मसंपद्यतेतदेति॥ अस्माभिरुक्तं
यदिदंद्विजानांमोहंनिहंतुंहतबुद्धिका
नां॥ गृह्णंतुसंतोयदियुक्तमेतत्मुंचं
त्वथायुक्तमिदंयदिस्यात्॥

कृतिरियंसिद्धाचार्यश्रीघोषपादानामिति॥

लघुटंक

ब्रह्मण्यंदुष्टदमनंसत्पतिंजगदीश्वरं॥
नत्वासयुक्तिटंकेनवज्रसूचींभिनद्म्य
हं॥१॥वेदाश्चभिन्नाःस्मृतयश्चभिन्ना
स्तथामुनीनांमतयश्चभिन्नाः॥धर्मस्य
तत्वंनिहितंगुहायांमहाजनोयेनगतः
सपंथाः॥२॥

इहखलुवर्णिनांब्राह्मणोगुरुरितिवचनतःलोकेसर्व
त्रप्रसिद्धिरिष्टानुमताचारतश्चश्रैष्ठ्यंप्राप्तस्यब्राह्मण
त्वस्योत्कर्षमसहिष्णुनाकिलभवताऽयंप्रश्नःकृतः
कोऽयंब्राह्मणोनामेतिनचैतावताऽलंकृतंपुनश्चकिं
जीवःकिंजातिःकिंशरीरंकिंज्ञानंकिमाचारःकिं कर्म
किंवेदइति अत्रायंकोयंब्राह्मणोनामेतिप्रश्नःअबो
धादपिसंगच्छतेकिंजीवइत्याद्यस्तुकेवलमाक्षेपएव
लक्ष्यतेअतउक्तंमसहिष्णुनेतिअस्तुयदुक्तंभवताकिं
शरीरंब्राह्मणइतिवयमत्रब्रूमःकिंतच्छरीरंनामकिं
मूर्धाकिंकंधराकिंबाहूकिंवक्षःकिंकुक्षिःकिंवस्तिःकिं
त्रिकंकिंसीवनीकिमपानंकिंपादोवाकिंचकोवाऽयंबा
हुर्नामकिमंसःकिंप्रगंडःकिंकूर्परःकिंप्रकोष्ठःकिं

मणिबंधः किंकरभः किंकरशाखाः किंनखाइति एवं पृथ
ग्विचार्यमाणे सर्वावयवानांस्वस्वावच्छेदकावच्छिन्नत्वा
दवयविनोऽभावएवप्रतीयते अतएवश्रुत्यर्थः॥ विकारो
नामधेयंयद्वाचारंभणमुच्यते॥ तस्मान्मिथ्यैवतत्सर्वंस
त्यंस्यात्सर्वकारणमिति॥ एवंसत्यप्यवयविनाविशेष
व्यवहारनिर्वाहस्यप्रत्यक्षानुभवसिद्धत्वात् समवाय्या
दिकारणैः कपालद्वयसंयोगस्यघटइतिनामेत्यादिना
अवयवीस्वीकृतः एवंचोक्तावयवानांयथास्थानसंयोग
स्यैवशरीरमितिनामेतिवाच्यं तथैवात्रापिउक्तविकल्प
समस्तेनैवब्राह्मणइति। अनेनब्राह्मणदंपत्योः सुतः श्रु
तिविहितजातकोपनयनादिकर्मसंस्कृतः सदाचारसं
पन्नोवेदाध्यायीज्ञानवान् संपूर्णब्राह्मणोभवतीत्युत्तर
मुक्तंभवति तर्हितस्मिन्नेकस्याप्यभावेब्राह्मणत्वंन
स्यादितिचेन्न॥ यथाशरीरेहस्तपादादिविकलत्वेकुणिः
खंजः पंगुः काणः अंधइत्यादिविशेषनाममात्राधि
क्यंपरंतुनशरीरत्वहानिः एवमत्रापिकर्मजउत्वे॥

अनागतांतुयःपूर्वांसादित्यांचैवपश्चि
मां॥ उपासीतद्विजःसंध्यांनसर्वोऽब्रा
ह्मणःस्मृतइति॥

अब्राह्मणः संपूर्णब्राह्मणोनभवतीत्यर्थः। समोक्तोब्रा

ह्मणश्चवा। इत्यादिविशेषनाममात्रमेवनतुब्राह्मणत्व
हानिः किंचयथातत्रापिउत्तमांगहीनेकबंधत्वमेवन
तुशरीरत्वंतथात्रापिसावित्र्युपदेशाभावादिपतित्यसं
पादकदोषेकृतेव्रात्यः पतितइत्येवस्यात्नब्राह्मणइति
यथोक्तमाश्वलायनचरणेन। अतऊर्ध्वंपतितसावित्री
काभवंतिनैनानुपनयेन्नाध्यापयेन्नैभिर्व्यवहरेयुरिति।
एवंसमासेनसर्वविषयोत्तरस्यदत्तप्रायत्वेऽपिभवत्कृ
तपृथक्पृथङ्निराकरणस्याप्युत्तरंदीयतेश्रृणुतावत्॥
मूलं। जीवस्तावद्ब्राह्मणोनभवतीत्यादि॥ अस्योत्तरं॥
अत्रपृथग्विचार्यमाणेजीवोब्राह्मणोनभवतिशूद्रोपि
नभवति। उक्तंचाध्यात्मरामायणेरामचंद्रेण॥

नस्त्रीपुमान्नषंडोवाजीवः सर्वगतोऽ
व्ययइति॥

एवंवस्तुतः केवलस्यपुंस्त्वस्त्रीत्ववर्णत्वाद्यभावेपिसं
योगबलेनतुघटते। यथातत्रैव॥

यथाविशुद्धस्फटिकोऽलक्तकादिस
मीपगः॥ तत्तद्वर्णयुगाभातीति॥

यथापुरुषादिशरीराविष्टस्तत्तद्योग्यव्यवहारंनिर्वह
न्तज्जनितसुखदुःखादिकमनुभवति। यथागीतायां॥

कार्यकारणकर्तृत्वेहेतुः प्रकृतिरुच्यते॥

पुरुषःसुखदुःखानांभोक्तृत्वेहेतुरुच्य
तइति॥

तथाब्राह्मणादिशरीराविष्टस्तत्तद्दूर्णाश्रमविहितकर्मकु
र्वन्तस्यसांगव्यंगत्वेनतज्जनितसुकृतदुष्कृतफलंभुं
क्ते। तदर्थमुत्तमाधमशरीरधारणमप्यविरुद्धमेव॥य
थागीतायां॥

पुरुषःप्रकृतिस्थोहिभुंक्तेप्रकृतिजा
न्गुणान्॥कारणंगुणसंगोस्यसदस
द्योनिजन्मसु॥

तथाचभागवते ३स्कंधे ३० अध्याये॥

अधस्तान्नरलोकस्ययावतीर्यातना
दयः॥क्रमशःसमनुक्रम्यपुनरत्राव्र
जेच्छुचिरिति॥

नरलोकस्यनरदेहस्य अधस्तात्तिर्यक्शरीर इत्य
र्थः। तस्मात्भारतोक्तव्याधमृगहंसचक्रवाकादीनां
ब्राह्मणत्वंदेहांतरेनाश्चर्यकारकं। वेदमनुवचनवि
रोधविवरणं अग्रेभविष्यति। अनुभवकालेतत्वम
पिसिध्यति। अतोयावद्ब्राह्मणशरीरमविष्टस्तावज्जी
वोपिब्राह्मणएव अहंब्राह्मणइतिदृढप्रत्ययदर्श
नात्॥नतुसतिकुड्येचित्रमितिन्यायात्ब्राह्मणशरी

ह्मणश्चवा। इत्यादिविशेषनाममात्रमेवनतुब्राह्मणत्व
हानिः किंचयथातत्रापिउत्तमांगहीनेकबंधत्वमेवन
तुशरीरत्वंतथात्रापिसावित्र्युपदेशाभावादिपतित्यसं
पादकदोषेकृतेव्रात्यः पतितइत्येवस्यात्नब्राह्मणइति
यथोक्तमाश्वलायनचरणेन। अतऊर्ध्वंपतितसावित्री
काभवंतिनैनानुपनयेन्नाध्यापयेन्नैभिर्व्यवहरेयुरिति।
एवंसमासेनसर्वविषयोत्तरस्यदत्तप्रायत्वेऽपिभवत्कृ
तपृथक्पृथङ्निराकरणस्याप्युत्तरंदीयतेश्रृणुतावत्॥
मूलं। जीवस्तावद्ब्राह्मणोनभवतीत्यादि॥ अस्योत्तरं॥
अत्रपृथग्विचार्यमाणेजीवोब्राह्मणोनभवतिशूद्रोपि
नभवति। उक्तंचाध्यात्मरामायणेरामचंद्रेण॥

नस्त्रीपुमान्नषंडोवाजीवः सर्वगतोऽ
व्ययइति॥

एवंवस्तुतः केवलस्यपुंस्त्वस्त्रीत्ववर्णत्वाद्यभावेपिसं
योगबलेनतुघटते। यथातत्रैव॥

यथाविशुद्धस्फटिकोऽलक्तकादिस
मीपगः॥ तत्तद्वर्णयुगाभातीति॥

यथापुरुषादिशरीराविष्टस्तत्तद्योग्यव्यवहारंनिर्वह
न्तज्जनितसुखदुःखादिकमनुभवति। यथागीतायां॥

कार्यकारणकर्तृत्वेहेतुः प्रकृतिरुच्यते॥

पुरुषःसुखदुःखानांभोक्तृत्वेहेतुरुच्य
तइति॥

तथाब्राह्मणादिशरीराविष्टस्तत्तद्दूर्णाश्रमविहितकर्मकु
र्वन्तस्यसांगत्यंगत्वेनतज्जनितसुकृतदुष्कृतफलंभुं
क्ते। तदर्थमुत्तमाधमशरीरधारणमप्यविरुध्धमेव॥य
थागीतायां॥

पुरुषःप्रकृतिस्थोहिभुंक्तेप्रकृतिजा
न्गुणान्॥कारणंगुणसंगोस्यसदस
द्योनिजन्मसु॥

तथाचभागवते ३स्कंधे ३० अध्याये॥

अधस्तान्नरलोकस्ययावतीर्यातना
दयः॥क्रमशःसमनुक्रम्यपुनरत्राव्र
जेच्छुचिरिति॥

नरलोकस्यनरदेहस्य अधस्तात्तिर्यक्शरीर इत्य
र्थः। तस्मात्भारतोक्तव्याधमृगहंसचक्रवाकादीनां
ब्राह्मणत्वंदेहांतरेनाश्चर्यकारकं। वेदमनुवचनवि
रोधविवरणं अग्रेभविष्यति। अनुभवकालेतत्वम
पिसिध्यति। अतोयावद्ब्राह्मणशरीरमविष्टस्तावज्जी
वोपिब्राह्मणएव अहंब्राह्मणइतिदृढप्रत्ययदर्श
नात्॥नतुसतिकुड्येचित्रमितिन्यायात्ब्राह्मणशरी

रस्यसत्वेनराविष्टजीवोपिब्राह्मणोभवेत् तदेवनास्ति कुतः। अन्नमयादन्नमयमितिपांचभौतिकसाम्यात्। यद्युच्यतेअवयवानामप्यवयव्यवच्छेदकावच्छिन्नत्वात् अंगुलमात्रेऽपिशरीरत्ववदस्त्येवशरीरेब्राह्मणत्वमिति। तर्हिपावकोपिब्राह्मणहास्यात्ब्रह्महत्याचबंधूनांशरीरदहनाद्भवेदितिचेन्न। शरीरदहनस्यांत्येष्ट्यादिविधिप्राप्तत्वात्। अदहनेऽपिनाशस्यावश्यंभावित्वात्। अन्यथानाशेतुपूतिगंधकृमिपतनादिबीभत्सत्वापत्तेः तन्निवारणोपकारकत्वात्ज्वलनतापजनितपीडाभोक्तृजीवस्याप्यभावान्नतत्कर्मदोषायनभवति। नचजीवाभावादेवब्राह्मणत्वंनास्तीतिवाच्यं। अंत्येष्ट्यादिश्रुत्युक्तकर्माभावापत्तेः। अतएवपूर्वोक्तंकस्यचिदवयवस्यविकलत्वेविशेषनाममात्राधिक्यमिति। अतोत्रापिजीवाभावान्मृतब्राह्मणशरीरमिति॥ यदुक्तंब्राह्मणशरीरविनाशाच्चयजनादिषट्कर्मणांब्राह्मणशरीरजनितानांफलस्यनाशःस्यादिति। एतच्चभवन्मतं। यथा॥

भस्मीभूतस्यदेहस्यपुनरागमनंकुतः॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनऋणंकृत्वाघृतंपिबेदिति॥

नचैतदभिमतं लोकांतरेतत्फलानुभवस्यशास्त्रसिद्धत्वात्। यथाहभगवान्।

त्रैविद्यामांसोमपाःपूतपापायज्ञैरिष्ट्वास्वर्गतिंप्रार्थयंते॥तेपुण्यमासाद्यसुरेंद्रलोकमश्नंतिदिव्यान्दिविदेवभोगानिति॥

अन्यच्च। यदिशरीरंब्राह्मणःस्यात्तर्हिब्राह्मणशरीरनिष्पंदजाताश्चक्षत्रियवैश्यशूद्राअपिब्राह्मणाःस्युरिति॥अत्रब्राह्मणदंपत्योःसुतस्यैवब्राह्मणजातेर्गृहीतत्वात्तेब्राह्मणाभवितुंनार्हंति। अनेनैवविदुराइतिलोकेप्रसिद्धाब्राह्मणजनितादासीपुत्रास्तेषामपिनिवृत्तिः॥इतिशरीरमपिब्राह्मणोनभवतीत्यस्योत्तरं॥एवंचेत्तर्हिब्राह्मणाभावःप्राप्नोति। इदानींतनेषुब्राह्मणेषुपितरिसंदेहादितिचेत्। भवान्प्राज्ञःअतोत्रभवतएवपितरिसंदेहोनान्येषां। एवंसुधासर्वत्रसंदिहानस्यसुखोदर्कनस्यात्। यथा।

अज्ञश्चाश्रद्दधानश्चसंशयात्माविनश्यति॥नायंलोकोस्तिनपरोनसुखंसंशयात्मनइति॥

अहोगोत्रब्राह्मणमारभ्यब्राह्मणीनांशूद्रपर्यंतमभि

गमनदर्शनात्संशयाभावएवेतिचेत्भवान्भल्लाक्षःपु
रोभागीतिभवानेवैतत्सदापश्यतिनान्ये। किंच। एतादृ
शकर्मणःकुत्राप्यभावएवेतिनास्माभिरुच्यते। यत्रसा
क्षात्पश्यंतितत्रसद्यएवबहिष्कुर्वंतितत्रापि। रजसा
शुध्यतेनारीतिवचनात्गर्भधारणात्प्रगेवोत्तमाधम
तारतम्येननिवृत्तेरवसरःपरंतस्तुनास्त्येवपुनरावृत्तिः
सगोत्रब्राह्मणाद्गर्भधारणेऽपितत्रजातस्यकुंडत्वंन
तुब्राह्मणत्वं। अमृतेजारजःकुंड इतिकोशोक्तेः। तदा
अन्यत्किंवाच्यं। अथवृथाकथमुच्यतेब्राह्मणाभावः
प्राप्नोतीति॥ भवादृशदुष्टप्रवादस्यत्वासवाक्यत्वाभावात्ते
नव्यवहारनिश्चयोभवितुंनार्हति। कुतः॥

अपक्वयाचामधमाधमानांनसूक्तिगं
धोपिगिरांप्रबंधे॥ पिण्याकपण्यव्यव
हारभूमोकुरंगनाभेःकुतएववार्ता॥

इत्यस्मात्॥ नन्वयदासाक्षात्प्रपश्यंतितदाबहिष्कुर्वंतु
परंतुतत्पूर्वदोषस्यब्राह्मणत्वएवविद्यमानत्वात्कथं
ब्राह्मणत्वस्यशुध्यत्वमितिचेत्मैवंवोचः। एतद्दोष
स्याज्ञातस्थितिःपरंतुभवच्छरीरउदरकोष्टकेमलो
स्तीतिभवताज्ञातमेवतथाऽपिशरीरंनत्यजसिनवा
अपवित्रंमन्यसेतस्मिन्नेवबहिःपतितेत्वतीवासह्यं

मन्यसेदूरतएवत्यजसिनैवमेवनत्वापीतिजानीहि।

सर्वारंभाहिदोषेणधूमेनाग्निरिवावृता

इत्युक्तेः॥

ननुब्राह्मणदंपत्योःसुतस्यैवब्राह्मणजातेर्गृहीतत्वा दित्युक्तमेतदनुपपन्नंव्यभिचारदर्शनात्। उक्तंहि स्मृतौ। हस्तिन्यामचलोजातइत्यारभ्यजातिस्तावद्ब्रा ह्मणोनभवतीत्यंतस्योत्तरं॥ कपिलोदेवहूत्यांजात इतिपुराणेअत्रकपिलाजातइतिलिखितं। अगस्त्यः कुंभसंभवइतिकोशेअत्रागस्तिपुष्पादिति। विश्वामि त्रोगाधिराजसुतइतिपुराणेअत्रचंडालीसुतइति। किंच। एकत्रकौशिकःकुशसंभवइतिपुनःकौशिकं त्वेवशूद्रिकेतिच। कौशिकस्तुविश्वामित्रएव। महेंद्र गुग्गुलूलूकव्यालग्राहिषुकौशिकइतिनानार्थकोशे वर्त्ततेपरंतुब्राह्मणेष्वेतेषांप्रयोजनाभावएव। अ तएवंविनिगमनाविरहात्कृतमंमत्स्यंज्ञेयं। रेणुकाः जनयद्रामामित्यत्रोक्तंरेणुकातुजमदग्नेर्भार्यैवात्रकि माश्चर्यमापतितं। कैवर्त्तिन्यजनव्यासमितिसत्यव त्यादाशराजपालितत्वात्कैवर्त्तिनीतिनामनिष्पन्नं कैवर्त्तेदाशधीवरावितिकोशोक्तेः। वस्तुतस्तुवसुरा जामोघवीर्यान्मत्स्युदरेजातासतोमत्स्यगंधेत्यपि

नाम सेवसत्यवत्यपि। अतएषाकावास्मृतिरित्येतन्मू
लंमृग्यं। अस्तुनाम स्मृतिमूलविचारः व्यासवसिष्ठद्रोणा
चार्यादयोज्ञाताः प्रसिध्धाएव अत्रैकस्याप्युक्त्यनुसारे
णवास्तवखेव्यभिचारोदुर्वारएवेत्यतउच्यते॥ तेषां
तेजोविशेषेणप्रत्यवायोनविद्यते। अतएवऋषीणांकु
लंनदीनांमूलंनविचारयेदितिलोकिकीगाथाऽपिप्रसि
ध्धा। तथाच व्यासजन्ममहाभारते आदिपर्वणि वंशा
वतरणेविस्तरतो द्रष्टव्यं। अत्रकिंचिल्लिख्यते॥

इतिसत्यवतीदृष्टालब्धावरमनुत्तमं॥
पराशरेणसंयुक्तासद्योगर्भंसुषावसा॥
जज्ञेचयमुनाद्वीपेपाराशर्यःसवीर्यवा
न्॥समातरमनुज्ञाप्यतपस्येवमनोद
धे॥स्मृतोऽहंदर्शयिष्यामिकृत्येष्विति
चसोब्रवीत्॥एवंद्वैपायनोजज्ञेसत्यव
त्यांपराशरादित्यादि॥

सांप्रतमप्येवंविधोजन्यजनकोस्तश्चेयोग्योभवतः॥
येषाममोघवीर्यंअचेतनकुशघटादावपिननश्यति।
अतएव।

महात्मनांवचःसत्यंतथैवाचरितंक्वचि
त्॥तेषांयत्स्यवचोयुक्तंबुध्धिमांस्त

त्समाचरेदिति।

आधुनिकानांवीर्यंतुक्षेत्रेऽपिनियतंनफलत्यल्पवीर्यत्वात्। अतएवब्राह्मणदंपत्योःसुतइतिनियमःकृतः। पूर्वंसामर्थ्यातिशयादेवद्वादशविधपुत्रग्रहणमासीत्। तदानींक्षेत्रजापविद्धादीनांब्राह्मणवीर्यजनितत्वज्ञानमासीत्तेनवर्णसंकरोनाभवत्। संप्रतिभवेदितिभीत्यैवौरसकृत्रिमावेवगृह्येतो। अतऋषीणांजन्मप्रदर्शनेनास्यनियमस्यबाधोनभवेत्। कुतः। यथासामान्यतःशास्त्रेचिरंदीनांसर्वत्रकेशकृंतननिषेधेऽपिप्रयागेक्षेत्रबलात्विशेषशास्त्रेणविधिर्वर्तते सतुतस्मिन्नेवक्षेत्रेयुक्तःतमन्यत्रप्रवर्तयितुंकोपिनशक्नोति। अनेनसर्वत्रनिषेधशास्त्रस्यबाधोपिनास्ति। यथाचपुरुषोत्तमक्षेत्रेनामजगन्नाथक्षेत्रेशूद्रस्पृष्टस्यापिप्रसादान्नस्यभक्षणविधिर्वर्त्तते। एवमेवसर्वत्रकर्त्तुनशक्यतेविशेषविधानाभावात्दोषश्रवणाच्च॥ यथा॥

शूद्रीहस्तेनयोभुंक्तेमासमेकंनिरंतरं॥ जीवमानोभवेच्छूद्रोमृतःश्वानश्वजायते॥

इतिमनुवचनेविद्यमानेऽपिभगवदाज्ञयातत्रविधि

रस्ति। फलश्रवणमपि। यथा।

निवेदितस्यान्नरमासखायनीचाहृत
स्यापिकिलोदनादेः॥ भुक्तान्नानंहृत
भवार्जितानांमहाहसांनाशन माम
नंतीति॥

तथैवात्रापीति ध्येयं॥ अहोमाभूदनेनहेतुनाऽति
व्याप्तिव्यभिचारः परंतु अव्याप्तिव्यभिचारस्तुदृश
ते। कथमितिचेत्। ब्राह्मणदंपतिसुतेऽपिप्रथमंब्रा
ह्मणत्वंनास्तिजन्मतः शूद्रत्वात्॥ यथाहुः॥

जन्मनाजायतेशूद्रोव्रतबंधाद्द्विजो
भवेत्॥ वेदाभ्यासीभवेद्विप्रो ब्रह्मज्ञो
ब्राह्मणोभवेत्॥

इतियच्चनादितिचेदुच्यते। अत्रेदंवचनंज्ञानवद्ब्रा
ह्मणस्यावकंनतुशूद्रत्वप्रापकंकौमारेकर्मकरणश
क्तिर्नास्तीतितन्निषेधात्ब्राह्मणत्वव्यंजककर्मकर
णाभावेनशूद्रकल्पइत्येवाशयोनतुसामान्यतःशूद्र
इतिअतोऽव्यंजितब्राह्मणत्वव्याप्यशूद्रत्वं। यथा
पितृधनेसुताणांजन्मतएवस्वत्वोत्पत्तावपिसति
पितरिविभागात्प्राक् यथेच्छव्ययेस्वातंत्र्याभावात्
अव्यंजितमेवस्वत्वंतथाऽत्रापिसंस्कारावधीतिज्ञे

यं। अन्यथाशूद्राविशेषेव्रतबंधाद्द्विजोभवेदित्युक्ते· शूद्रोपिव्रतबंधात्द्विजोभवेत्एतत्कदाऽपिनघटते। अस्तुनामशूद्रत्वेविशेषः व्रतबंधसाम्यात्क्षत्रियवैश्यसाम्यंतु घटेतेतिचेन्न। तत्रापिब्राह्मणत्वव्याप्यद्विजत्वमेवान्यथाव्रतबंधविधेरविशेषः स्यात्तथा नास्तिब्राह्मणक्षत्रियवैश्यानांक्रमात्पलाशपिप्पलौदुंबरदंडधारणंभवत्पूर्वभवन्मध्यभवदंत्याभिर्भिक्षाचाऽस्याअभिवादनेशर्मवर्मगुप्तोच्चारणाद्यनेकविधविधिविशेषदर्शनात्। एवंवेदाभ्यासेऽप्यंत्ययोरध्यापनाधिकाराभावाद्विप्रत्वंनास्ति। ब्रह्मज्ञइत्यत्रव्याप्यव्यापकसाम्येनसर्वस्मिनाब्राह्मणत्वमित्यतिश्रेष्ठंप्रतिपादितं। परंतुजन्मतएवब्राह्मणत्वंवर्त्तते॥ एवंमानववचनोक्तशूद्रत्वमपि। यथाहमनुः॥

सद्यःपततिमांसेनलाक्षयालवणेन
च॥त्र्यहाच्छूद्रश्चभवतिब्राह्मणःक्षी
रविक्रयीति॥

इदंवचनंविकर्मब्राह्मणनिंदकंनतुशूद्रत्वप्रापकं। अत्रभवतैवोक्तंकिंखलुदुष्टोप्यश्वःसूकरोभवेदिति। अतोयथालौकिकेआजानेयाश्वस्यकेनचित्संगत्यादिदोषेणपंचधारागत्यादिविकलत्वेअश्वोगर्दभोजात

इत्युक्तिवत्। तत्रवस्तुतस्तु गर्दभोनजातः परंतुगु
णहीनत्वात्साम्यमात्रं। तथाऽत्रापिधर्मभ्रष्टत्वात्शू
द्रसाम्यमात्रमेवनतुशूद्रत्वं। अन्यथाप्रायश्चित्तादि
निष्कृतिर्नस्यात्॥ एवमेवसूर्यसोमादीनांपशुत्वकथ
नश्रुतेरभिप्रायोपिपशुत्वप्रतिपादकोनभवति य
थासिंहोदेवदत्तइत्यत्रदेवदत्तः सदापुच्छचतुष्पा
दसहितइत्यभिप्रायोनास्तिकिंतुसिंहतुल्यपराक्र
मीति। तथादेवाअपिपुच्छविषाणसहिताइतिन।
ज्ञानेनहीनाःपशुभिःसमानाइत्युक्तेः आदौविशेष
ज्ञानहीना आसन्ततस्तपसाभगवदाराधनेनप्रा
प्तज्ञानाबहुज्ञा आसन्निति। अन्येषांकिंवाच्यं सृ
ष्टिकर्तुर्ब्रह्मणोप्येवमेव। ब्रह्मणोवृत्तंभागवते २
स्कंधे ९ अध्यायेद्रष्टव्यं। सारांशस्तुभगवानेकएव
सर्वज्ञःस्वतंत्रः अन्येसर्वेऽपिपरिमितज्ञाअस्वतं
त्राश्चतद्रूपेनतदाज्ञयाचरंतीतिश्रुत्यर्थोभागवते
३स्कंधे २९ अध्याये॥

यद्वयाह्यनिवातोऽयंसूर्यस्तपतियद्वयात्॥ यद्वयाद्वर्षतेदेवोभगणोभातियद्वयादिति॥

एवंसूचनार्थःश्रुतेरभिप्रायः। अतोभागवते॥

परोक्षवादोवेदोऽयंबालानामनुशा
सनं॥ कर्ममोक्षायकर्माणि विधत्ते
ऽगदंयथेति॥

अत्रेदंतत्त्वमवगंतव्यं। यत्रस्वल्पापराधस्यात्यनिष्ट
फलंश्रूयतेतत्रतत्कर्मनिवृत्त्यर्थंभयप्रदर्शनमेव। य
थाऽल्पसुकृतस्यमहत्फलश्रवणंरोचनार्थंफलश्रु
तिरिति। नहिकुत्राप्युदुंबरुकचोरंशूलमारोपयंति।
नचदरिद्रतः कोऽपिधनप्राप्तिभवेत्॥ अतोयदुक्तंमा
नवेधर्मे॥

अधीत्यचतुरोवेदान्सांगोपांगेनत
त्वतः॥ शूद्रात्प्रतिग्रहग्राहीब्राह्मणो
जायतेखरः॥ खरोहादशजन्मानिष
ष्टिजन्मानिसूकरः॥ श्वानःसप्ततिज
न्मानिइत्येवंमनुरब्रवीदिति॥

एतच्छूद्रप्रतिग्रहनिवर्तकाभिप्रायकमेवनतुखर
त्वादिप्रापकं। अन्यथायथोक्तार्थस्यैववास्तवपक्षे
फलश्रुतेरपिवास्तवंस्यात्। तथासतिएतन्निष्कृति
रपिसुलभैव। यथाऽध्यात्मरामायण आरंभाध्याये॥

दुष्प्रतिग्रहदुर्भोज्यदुरालापादिसंभवं॥
पापंसकृत्कीर्तनेनरामगीता विनाश

येदिति॥

एवंचसंध्यावंदनभाष्येआचमनविधौ॥

गोकर्णाकृतिहस्तेनमाषमग्नंजलंपि
बेत्॥तन्न्यूनमधिकंवाऽपिसुरापान
समंभवेदिति॥

अत्रजलन्यूनाधिक्यमात्रेणमहापातकांतर्गतसु
रापानप्रापणंआस्तिक्यबुद्धिनाकर्मकर्तव्यंनोचेदेव
मितिभयप्रदर्शनार्थमेव। तत्वंतुवेदिकनिघंटौसु
रेतिजलनामापिवर्त्तते अतोन्यूनाधिकत्वेजलपान
समंभवेत्नत्वाचमनविधिसिध्यामायत्यंस्या
दिति। अत्राप्येतस्यवस्तुत्वेएतादृशफलश्रुतेरपिवस्तु
त्वंस्यात्॥यथाहरितालिकाव्रतकथायां॥

एवंविधिंयाकुरुतेचनारीभर्त्रासमं
सारमतेसुखेन॥विनाशकालेमम
तुल्यरूपंसायुज्यमुक्तिंलभतेसुखेन॥
अश्वमेधसहस्राणिवाजपेयशतानि
च॥कथाश्रवणमात्रेणतत्पुण्यंलभ
तेनरइति॥

अत्रज्ञानंविनाकैवल्यमितिज्ञानैकसाध्यस्यमोक्ष
स्यअर्थीसमर्थोविद्वान्जातपुत्रः कृष्णकेशीत्येवंवि

धाधिकारिणाद्रव्यश्रमसाध्यस्य यज्ञफलस्यचप्राप्तिः अनानुष्ठानमात्रेणकथाश्रवणेचस्त्रियाउक्ता। एतदस्तुत्वेसर्वशास्त्रविरोधः स्यात्। अतोरोचनार्थमेव। तच्च भयप्रदर्शनार्थमेवेति सिध्यं॥ एवमस्तीतिदुष्कर्मण्य निष्टफलंसत्कर्मणीष्टफलंसुतरांनास्तीतिनास्माभिरु च्यते। किंतु। तत्तत्कर्मयोग्यफलाफलकल्पनमेवोचि तमिति। अतउक्तमारंभे

धर्मस्यतत्वंनिहितंगुहायामिति॥

यत्रत्वपराधानुरूपंदुष्टफलश्रवणंप्रायश्चित्तादिकंचत त्रवास्तवमेवज्ञेयं। यथा॥ गुरुतल्पगामीसवृषणंशि श्नंपरीवास्यांजलावादायदक्षिणांदिशमनावृत्तिंव्रजे दिति॥ किंच॥

शूद्रीपरिवृतोविप्रःशूद्रीचगृहमेधि नी॥ वर्जितःपितृदेवेनरौरवंसोधिग च्छतीति॥

एवमादिस्थलेयथोक्तार्थएवग्राह्यः। एवंचेदपिपाति त्यसंपादकदोषेकृतेतुपतितएवनब्राह्मणइतिप्रथम मेवप्रतिपादितत्वान्नास्मन्मतविरोधः। एवंफलस्या पि। तेपुण्यमासाद्यसुरेंद्रलोकमश्नंतिदिव्यान्दिविदेव भोगानित्यादिस्थलेसकामविषयवस्तुत्वमेवबोध्य

मिति॥ मूलं॥ ज्ञानमपि ब्राह्मणोनभवतीत्यारभ्यनच ते ब्राह्मणाः स्युरित्यंतस्योत्तरं॥ ज्ञानतावद्ब्राह्मणो न भवतिशूद्रोपिनभवतिपरंतुज्ञानीत्वात्मैवमे मतमि तिभगवदुक्तेः ज्ञानीत्वत्युत्तमोभवेत्व्यासादयोज्ञान बाहुल्यादेवोत्तमा अभवन्तर्हियेयेज्ञानवंतः शूद्रा स्तेसर्वएवब्राह्मणाः स्युः। दृश्यंतेचक्वचित्शूद्राअपि वेदादिसर्वविद्याविशारदाः तेसर्वेब्राह्मणाः स्युरिति चेत्उच्यते। अत्रसांगवेदस्याधिकारिणाविधिवद धीतस्यैवसफलत्वात्। अधिकार्युपनयनसंस्कृतः। विधिस्तूपाकर्मणिवेदारंभंकृत्वागुर्वनुज्ञयाऽध्यय नंकर्तव्यमिति। प्राप्ताधिकारस्यापिगुर्वनुज्ञांविनाऽ ध्ययनकरणेदोषउक्तोमनुना।

ब्रह्मयस्त्वननुज्ञातमधीयानादवा
प्नुयात्॥ सब्रह्मस्तेयसंयुक्तोनरकं
प्रतिपद्यतइति॥

एवंसतिविनाधिकारपठनेकिमदृष्टंस्यात्शूद्रस्यतु वेदश्रवणेऽपिजतुभ्यांकर्णप्रपूरणमितिमह त्प्रायश्चित्तमुक्तंपठनंदूरतोपास्तमेव। तस्मिन्वेदा अपिनिर्वीर्याभवेयुः॥ यथाहुः॥

दर्भाःपिंडेषुनिर्मोल्याविप्राःप्रेता

न्नभोजने॥ वेदाःशूद्रेषुनिर्माल्यानि
र्माल्यश्चितिपावक इति॥

अतएवात्रसर्वत्रश्रुत्यर्थएवलिखितोनतुसाक्षात्
श्रुतिः। कुतः। वज्रसूचींशूद्रादयएवोररीकुर्वंतीति
तदवलोकनार्थमप्येतट्टंकलेखनमिति॥ अस्तुवेदा
न्माभूत्शास्त्रादिनाज्ञानसिध्यिर्भवेदितिचेन्न। यथा
भागवते।

शब्दब्रह्मणिनिष्णातोननिष्णायात्परेयदि॥श्रमस्तस्यश्रमफलोह्यधेनुमिवरक्षतइति॥

शास्त्रपठनात्घटपटादिसामान्यज्ञानंवारिजयकारकंभवेत्तेनव्यवहारविषयेश्रेष्ठत्वंस्यात्परंतुभगवद्विषयकज्ञानंविनापरमार्थविषयेश्रैष्ठ्यंनस्यात्। यथाहुः॥

त्वन्मायायाकमलनाभविमोहितस्य
विद्यावतोजडमतेरपिकोविशेषः॥
गाढांधकारकवलीकृतलोचनानामु
न्मीलनेनकिसुताथनिमीलनेनेति॥

अतस्तज्ज्ञानंविलक्षणमेव। यथाह भगवान्॥

नहिज्ञानेनसदृशंपवित्रमिहविद्यते॥

ज्ञानंलब्ध्वापरांशांतिमचिरेणाधिग
च्छतीति॥

एवंविधस्तुब्रह्मविद्ब्राह्मणोभवेदित्युक्तेः ब्राह्मणो
पिभवेत्परंतुतस्यस्थितिरेवं॥

नाहंमनुष्योनचदेवयक्षौनब्राह्मण
क्षत्रियवैश्यशूद्राः॥नब्रह्मचारीनगृ
हीवनस्थोभिक्षुर्नचाहंनिजबोधरूप
इति॥

अतएवविधिनिषेधावपिनस्तइत्याह॥

कार्याकार्यैकिमपिसततंनैवकर्तृत्व
मास्तेजीवन्मुक्तस्थितिमुपगतोदग्ध
वस्त्राद्यभासः॥एवंदेहेप्रविलयगते
तिष्ठमानोविमुक्तोनिस्त्रैगुण्येपथि
विचरतःकोविधिःकोनिषेधइति॥

नन्वयमेतादृशइतिकथंज्ञेयमितिचेत्। लक्षणेर्ज्ञे
यमित्याह॥

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाःसुखेषुविगत
स्पृहः॥वीतरागभयक्रोधःस्थितधी
र्मुनिरुच्यतइति॥

एतादृशास्थित्यासिद्धिलब्धशापानुग्रहसामर्थ्यन

मूलं॥ अथवेदेनापिब्राह्मणोनभवति। इत्यायस्योत्त
रं॥ अत्रवेदमूलमिदंब्राह्म्यमित्युक्तेः ब्राह्मणस्यसम
स्तकर्मसुवेदमंत्रावश्यकत्वात्वेदेनैवब्राह्मणोभवति।
रावणोब्राह्मणएवप्रत्युताहिताग्निरपि। ब्राह्मणोने
त्युक्तिर्मोहादेवेति। यथाहाध्यात्मरामायणे रावणंप्रति
तत्रारः शुकः।

अतस्त्वंब्राह्मणोभूत्वापौलस्त्यतनयो
पिसन्॥ अज्ञानीवसदाभोगानत्तुधाव
सिकिंमुधेति॥

रावणवधानंतरमपि॥

चित्यांनिवेश्यविधिवत्पितृमेधवि
धानतः॥ आहिताग्नेर्यथाकार्यंरावण
स्यविभीषणः॥ तथैवसर्वमकरोद्बंधु
भिः सहमंत्रिभिरिति॥

तर्हिरामस्यब्रह्महत्याजातेतिचेन्न॥

आततायिनमायांतमपिवेदांतपार
गं॥ जिघांसंतंजिघांसीयान्नतेनब्रह्म
हाभवेदित्युक्तेः।

रावणस्यदारहरणशस्त्रपाणित्वेनप्रबलाततायित्वा
त्। तथाऽपि। हंतव्योब्राह्मणोनहीतिश्रुत्यर्थपर्यालो

त्वनेनपापमधिकंमत्वातन्निष्कृत्यर्थंसेतुबंधसन्निधौ रामेश्वरस्थापनंकृतवान्रामः। अतएवतद्दर्शनेनाकस्मिकब्रह्महत्यापापनिवृत्तिरुक्तापराशरेण। ब्रह्मघ्नेसेतुदर्शनमिति। एवंचेत्रामोमनुष्यइतिनिश्चितंभवेदितिचेन्न। कुतः। उत्सीदेयुरिमेलोकानकुर्यांकर्मचेदहमितिलोकसंग्रहार्थंकृतमितिज्ञेयं। अतः।

रामोनारायणः साक्षाद्रावणोब्राह्मणो मतइति॥

एवंस्थितेऽपिभवताब्राह्मणत्वंनशास्त्रेणेत्यादिना सर्वथैवनिराकृतं। पुनश्च। कुंदेंदुधवलंहिब्राह्मणत्वंनाम सर्वपापापाकरणमितिस्वरूपमुक्तं। एतेनब्राह्मणत्वंनामैकमुत्तममस्तीतिनिश्चितं। अथतस्यलक्षणविचारःकार्यः। भवताचात्रव्रततपोनियमेत्यारभ्यतंदेवाब्राह्मणंविदुरित्यंतेनलक्षणमुक्तं। क्षांत्यादिभिर्गुणैर्युक्तइत्यादिवेश्यांपायनवचनैरपि। एतत्सर्वमपिवचनजातंसुगुणस्तावकंनतुब्राह्मणत्वलक्षणप्रतिपादकंव्यभिचारदर्शनात्। स्तावकंचयथाभस्त्युत्कर्षवर्णनेभागवते॥

विप्राद्द्विषड्गुणयुतादरविंदनाभपादारविंदविमुखात्श्वपचंवरिष्ठंमन्येऽसा

दिना।

तृतीयस्कंधे २३ अध्यायेऽपि॥

यन्नामधेयस्मरणानुकीर्तनाद्यत्प्रह्व
णाद्यत्स्मरणादपिक्वचित्॥ श्वादोपि
सद्यः सवनायकल्पतेकुतः पुनस्तेभ
गवन्नुदर्शनादिति॥

टीकायांश्रीधरस्वामी॥ सवनायसोमयागायकल्प
तेयोग्योभवति। अनेनपूज्यत्वंलक्ष्यतइति। एवं।

चंडालोपिहिवृत्तस्थस्तंदेवाब्राह्मणं
विदुरित्यत्र॥

अपिशब्दस्वरसात्क्षांत्यादिगुणानामुत्कर्षप्रतिपादन
एवचनाभिप्रायोनतुचंडालस्यब्राह्मणत्वप्रतिपादने।
यथा। अपिवामातरंगच्छेन्नतुगंगाप्रतिग्रहमित्यत्रा
पिशब्दस्वरसादेवगंगाप्रतिग्रहस्यात्यंतगर्हणंदर्शि
तंनतुविधिलिंडः प्रयोगेऽपिमातृगमनविधिर्दर्शितः
अनर्थापतेः। एवमत्रापीतिध्येयं। अथवा। चंडस्त्वत्यं
तकोपनइतिकोशोक्तेः अलंपर्याप्तंचंडः चंडालइति
व्युत्पत्त्यादीर्घात्यंतकोपनोपीति। अतएवभृगुदुर्वासोज
मदग्न्यादयोपिब्राह्मणाइति। अन्यच्च। देवमानुषनारी
णामित्यादिना सुतरांमैथुनत्यागस्यैवब्रह्मलक्षणत्वंमुक्तं।

एतस्यैवस्तुतेब्राह्मणस्यविवाहविधिरेवनस्यात्। तथा सतियज्ञादीनांनिवृत्तिः। तथाचऋणत्रयानिवृत्तिः ब्राह्मणाभावश्चेत्यनेकानर्थापत्तिः स्यात् अतोमैथुनत्यागोधर्मपत्नीतरस्त्रीविषयएव। धर्मपत्नीगमनंतु विधिप्राप्तंधर्म्यं। अतएवभगवान्॥

धर्मविरुद्धोभूतेषुकामोस्मिभरतर्षभेति॥

तस्मात्सुतरांमैथुनत्यागोक्तिर्निरर्थकेवेति॥ किंच॥ तमहंब्राह्मणंब्रूयांद्वेषाः शूद्रायुधिष्ठिरेतिवचनंतु। यथा। सर्वचर्णेषुतेशूद्रायेत्यभक्ताजनार्दने। इत्यत्र सर्वचर्णेष्वित्यनेनैवपृथक्निर्देशात्। शुचाद्रवंतीतिशूद्राइतिव्याख्यानोक्तित्यंतथैवेदमपिव्याख्येयं। अन्यथासमोक्तोब्राह्मणब्रुवाईत्यादिवचनानामानर्थक्यंस्यात्। अपिच। शूद्रोपिशीलसंपन्नइत्यादिपंचेंद्रियार्णवंघोरमित्यादिश्लोकद्वयमपिस्तावकमेव। कुतः॥

दुःशीलोपिद्विजःपूज्योननुशूद्रोजितेंद्रियः॥ कःपरित्यज्यगांदुष्टांदुष्प्रच्छीलवतींखरीमितिन्यायोपबृंहितवचनविरोधात्॥

एवमेवसदाचारदर्शनाच्च॥ अथपूर्वव्यभिचार

दर्शनादित्युक्तंकथंतदित्यपेक्षायामाह॥ पूर्वोक्तगुणप्र
शंसावचनजातस्यब्राह्मणत्वलक्षणत्वेयत्रैते गुणाः
संतितत्रैवब्राह्मणत्वंयत्रनसंतितत्रब्राह्मणत्वंनास्ती
तिवक्तव्यं। एवंचेत्इंद्रियनिग्रहायुक्तसर्वगुणाविदु
रेआसन्परंतुसब्राह्मणोनजातः शूद्रएवासीत्। तंत्रे
वश्रेष्ठत्वमात्रं। एवमपिननियतत्वंतएवगुणाभीष्मे
ऽप्यासन्नतुक्षत्रियएव। एतादृग्गुणवानेवश्रावणो
योमृगयायांराज्ञावज्जानताराज्ञादशरथेनहतः सतुवै
श्यएव। तस्यवैश्यत्वंकथंज्ञातमितिचेत्तस्यैववचने
न। तथाचाध्यात्मरामायणेदशरथः॥

तदोमामाहसमुनिर्माभैषीर्नृपसत्त
म॥ ब्रह्महत्यास्पृशेन्नत्वांवैश्योऽहं
तपसिस्थितइति॥

अनेन। तपसाब्राह्मणोजातस्तस्माज्जातिरकारणमित्यु
क्तिर्व्यभिचरिता॥ अथ। एतद्विपरीतगुणारावणेआ
सन्। यथाहरावणवधानंतरंरामंप्रतिविभीषणः॥

नृशंसमनृतंक्रूरंत्यक्तधर्मव्रतंप्रभो॥
नाहोस्मिदेवसंस्कर्तुंपरदाराभिमर्शि
नमिति॥

सतुब्राह्मणएवेतिप्रागेवप्रतिपादितंनतुचंडालः॥

अत्रराक्षसत्वमप्यागतंपरंतुवाल्मीकिरपिपूर्वमेतादृशा एवासीत्यथाहरामंप्रतिवाल्मीकिः॥

अहंपुराकिरातेषुकिरातैःसहवर्धितः॥जन्ममात्रद्विजत्वंमेशूद्राचाररतःसदा॥शूद्रायांबहवःपुत्राउत्पन्नामेऽजितात्मनः॥ततश्चौरैश्चसंगम्यचौरोऽहमभवंपुरा॥धनुर्बाणधरोनित्यंजीवानामंतकोपमइति॥

एवंविधोपिसमर्षिप्रसादादृषिर्जातः। एतेन ब्राह्मणःकेनचिदंतरायेणकदाचित्कर्महीनश्चेदपितस्यब्राह्मणत्वंननश्यतिकिंतुमलिनंभवतिपुनश्चतपसापुटपाकशोधितसुवर्णवत्तेजस्वीभवेदितिज्ञापितं॥ एवंविदुरादिषुतद्गुणसत्वेऽपिब्राह्मणत्वाभावः रावणादिषुगुणाभावेऽपिब्राह्मणत्वसत्वमितिअन्वयव्यतिरेकाभ्यांव्यभिचारःस्पष्टएवअतोनैतल्लक्षणसुचितमिति॥ तर्हिब्राह्मणस्यकिंवालक्षणमित्युक्ते यजनयाजनाध्ययनाध्यापनदानप्रतिग्रहाख्यषट्कर्माधिकारित्वमेवब्राह्मणस्यलक्षणमिति॥ अधिकारित्वमात्रकथनेनानाहिताग्न्यादीनाव्याप्तिः। तेनविनाकरणात्सरभूसंज्ञादीनातिव्याप्तिः। परधर्मत्वेनफलव्य

भिचाराच्च। अनुत्पन्नाधिकारिणिमृतेउत्पन्नविनष्ट घटलक्षणमत्राप्यनुसंधेयं। अनेनयत्राधिकारित्वं तत्रब्राह्मणत्वंयत्राधिकारित्वंनास्तितत्रब्राह्मणत्वम पिनास्तीतिलक्षणसमन्वयोजायते॥ ननु। अनाहिता ग्न्यादौकर्माकरणेऽप्यधिकारित्वंपरभूसंज्ञादौकर्म करणेऽप्यनधिकारित्वंकथंज्ञेयमितिचेत्लोकप्रसि ध्यैव। तर्हिलोकप्रसिध्यिः अद्दल्कादरनामकेयवने गणःपत्योब्राह्मणइत्यासीत्तत्रातिव्याप्तिरितिचेदु च्यते। कूटकार्षापणादिव्यवहारस्यतद्वास्तवाज्ञानका लेएकदेशेसत्यत्वाभासेनप्रतीयमानत्वेऽपितज्ज्ञेनज्ञा तेसदंडंपुनर्यथायोग्यव्यवहारेस्थापनंक्रियतएव। एवमत्रापिपरिणामेशिक्षादिदर्शनंजातमेवातःसार्व जनीनप्रसिध्याऽधिकारित्वज्ञानेनदोषावकाशइति॥ यजनादीनांविवरणंवृहट्टीकेद्रष्टव्यं॥ यजनायुक्तसम ग्रस्यैकेनकेनापिकर्तुमशक्यत्वादेवाधिकारित्वमात्रक थनं॥ ननु।

> यस्यवेदश्चयेदीचचिच्छिद्येतेत्रिपूरु षं॥ सवैदुर्ब्राह्मणोनामसर्वकर्मबहि ष्कृतइति।

कर्माकरणेदोब्राह्मण्यमुक्तंकथमधिकारित्वमात्रेण

सिद्धिरितिचेन्नैवं। एतद्वचनस्यनिंदाश्रवणेनतत्कर्म प्रवर्त्तकाभिप्रायत्वात्। अन्यथाबहुधाब्राह्मणाभावएव स्यात्। भवतुकिमर्थंपोषणंक्रियतइतिचेत्श्रुतिविरोधश्च। तथाचश्रुत्यर्थः॥

ब्राह्मणस्येषमहिमानित्योनोक्षीयते
क्वचित्। वर्धतेकर्मणानैवतस्माद्ब्रा
ह्मणउत्तमइति॥

एवमपिसर्वमेवनत्याज्यं। यजनेअकरणान्मंदकरणं। अध्ययेनेयावदध्ययनंयत्किंचिद्वा। दानंचविभवानुसारतः। अन्यथानिंदाप्राप्तिः नतुब्राह्मणत्वहानिःपरंतुकर्मकरणमंदकरणाकरणैरुत्तममध्यमाधमत्वं स्यात्। अतएवब्राह्मणेष्वप्यनेकभेदाजाताः। अत्रसर्वानपिकथयितुमशक्यत्वात्कांश्चिद्वक्ष्यामः॥ मुख्यस्तुवेदचतुष्टयतः शास्त्राच्चतुष्टयात्मकः समानएव। अस्मिन्नेवदेशादिनामतः न्यूनाधिक्यभेदाजाताः। यथा॥

आंध्राः कर्णाटकाश्चैवगुर्जराद्रविडा
स्तथा॥ महाराष्ट्राइतिख्याताः पंचैते
द्रविडाः स्मृताः॥ सारस्वताः कानकु
ब्जागौडाउत्कलमैथिलाः॥ गौडाइ

तिसमाख्याताः पंचैतेमुनिसत्तमैरिति॥

ननुकानकुब्जाउत्कलामांसमत्स्यभक्षणंकुर्वंतितत्तु आकाशगामिनोविप्राः पतंतेमांसभक्षणादितिनिषिद्धं। अतएतेकथंब्राह्मणाइतिचेत्। उच्यते। एवंसामान्यतो निषिद्धेऽपियुगांतरेविशेषविधिरासीत्। यथा॥

ब्राह्मश्वशल्ककीगोधाकूर्मःखड्गश्चपंच मः॥ पंचपंचनखाभक्ष्यामांसभक्षीनदो षभाक्॥

इत्यादिनामांसभक्षणे। जातिभेदेनमत्स्यभक्षणेऽपि॥ तथापाठीनराजीवशल्यकाश्चद्विजातिभिः॥ सिद्धास्त्वरो हितावाद्यौनियुक्तौहव्यकव्ययोरिति॥ एतत्कलौनिषि द्धंतैर्नादृतं॥ एवमाद्यामातुलकन्यापरिणयंकुर्वंति तदप्यनुचितमेवभाति। कुतः यथापितृव्यकन्याभगि नीतथामातुलकन्याऽपिस्वसारंमातरंविनेतिसापिंडय निर्णयेनिषिद्धं अत्रकथमितिचेदुच्यते। एतन्निर्णयो गाणेशेभारततात्पर्ये॥

भ्रातृव्यस्त्रोःसुतौभ्रातृष्वसारौयदिशो नक॥ सप्तमादूर्ध्वमप्येषसंबंधश्छि द्यतांकथं॥ तस्मात्तयोःस्वस्रभ्रातृभा वोभाक्कोविगोत्रयोः॥ दांपत्यभावस्तु

तयोर्मैत्रलिंगात्परिस्फुटः॥ योषापत्यं मातुलीयंयथाभागःपितृष्वसुः॥पुत्रस्यै वंपतेऽमुंजुषस्वेंद्रेत्यृषिर्जगोइति॥

अतोमातुलकन्यायांभगिनीत्वकथनंमोहादेवेतिप्रतिभातिदंपत्यभावस्तुश्रुतिसिध्दइति। एवंस्थितेऽपि वाजसनेय्यादिशाखांतरेषुनिषेधपर्यवसानंदृश्यतेतेषामृषिसंमतंतथैवेत्यतउक्तंतथामुनीनांमतयश्चभिन्नाइति। किंच। महाराष्ट्रायादासीगमनंकुर्वंतितच्च। शूद्रीपरिग्रहोविप्रः शूद्रीचगृहमेधिनीत्यादिनानिंदितमेतत्कथमितिचेत्। युगांतरेवर्णचतुष्टयदारग्रहणं ब्राह्मणस्यासीत्कलौनिषिध्दंतैर्नादृतं। एवंचधर्मद्रोणिस्थोदकपानमपीत्येतत्सर्वंदेशाचारेणव्यवस्थितं॥ यथाहुः॥

उद्वह्यतेदक्षिणात्यैर्मातुलस्यसुता द्विजैः॥ दासीसंगोमध्यदेशाउदङ्मांस स्यभक्षणं॥ मत्स्यादाश्चनराः पूर्वेव्यभिचाररताः स्त्रियः॥ पश्चिमेबाडबा श्चर्मद्रोणिस्थजलपायिनः॥ अनेनकर्मणानेतेप्रायश्चित्तदमार्हकाइति॥

अतोनिंदाऽपिनकार्येत्याहपराशरः॥

युगेयुगेचयेधर्मास्तत्रतत्रचयेद्विजाः॥
तेषांनिंदानकर्तव्यायुगरूपाहितेद्विजा
इति॥

मूलं॥ अन्यच्चभवतोक्तंइहशूद्राणांप्रव्रज्यानविधीय
तइत्यारभ्यब्राह्मणशुश्रूषैवतेषांधर्मोनभवतीत्यंत
स्योत्तरं॥ शूद्राणांनीचत्वंतुपभ्यासुत्पन्नत्वेनश्रुत्येवा
भिहितं। एतदेवमुख्यहेतुःएनंपुरस्कृत्यानुवादकत्वे
नचतुर्षुवर्णेष्वंतेवचनादित्यादिरपिसंगच्छते। अत्रे
दंतत्वं। यत्रपाठक्रमवदेवार्थक्रमस्तत्रमुख्यत्वमेव।
यत्रपाठक्रमेबाधस्तत्रार्थक्रमेबाधः। श्वयुवमघोना
मित्यत्रपाठक्रमेगृहीतेइंद्रस्यनीचत्वंस्यात्तथासति
योग्यताविरहःतेनचवाक्यप्रामाण्यप्रसंगइतितत्रा
र्थक्रमएवग्राह्यः। ब्रह्मक्षत्रविट्शूद्राइत्यत्रमुख्यत्व
मेवेति॥ तर्हिगंगाऽपिभगवत्पदोत्पन्नत्वादेवभगव
त्पदीत्युच्यतेअतःसाऽपिनीचास्यादितिचेन्न। एकां
गोत्पन्नत्वेऽपिसंतत्युच्चरयोरिवगंगाशूद्रयोरप्युपादे
यहेयत्वेनमुख्यनीचत्वस्यप्रसिद्धत्वात्॥ अपिच।
स्त्रीशूद्रद्विजबंधूनांत्रयीनश्रुतिगोचरेतिभागवतप्रथ
मस्कंधेसूतोक्तेःवेदानधिकारादेवप्रव्रज्याऽनधिकार
इति। भवत्प्रतिज्ञातुवेदाःप्रमाणंस्मृतयःप्रमाणमि

त्यादिना। एवमपिस्थितेशुश्रूषाविषयेपरिचर्यात्मकं कर्मशूद्रस्यापिस्वभावजमितिभगवद्वचनेजात्यपि कथंनेतिब्रूते। विनावचनप्रमाणमेवप्रव्रज्याकथंविधीयते। अतएवमसदाग्रहेणभवान्शूद्रपरिव्राजकइतितर्क्यते॥ मूलं। किंचाप्यन्यद्वदीयमतंमुखतोब्राह्मणोजातइत्यारभ्यतेषामपिब्राह्मणसंज्ञाक्रियतइत्यंतस्योत्तरं॥ आबध्यकृमिमसदाजटिलांसमितिरारोपितोमृगपतेःपदवींयदिश्वा॥ मत्तेभकुंभतटपाटनलंपटस्यनादंकरिष्यतिकथंहरिणाधिपस्य॥ एवमेवसंस्कारैःशूद्राणांब्राह्मणत्वमिति॥ मूलं। एकवर्णेनास्तिचातुर्वर्ण्यमित्यारभ्यैवंब्राह्मणादीनांकथंचातुर्वर्ण्यमित्यंतस्योत्तरं॥ यद्येकस्माज्जाताःसर्वेसमानाएवेतिचेद्भवन्मतंतर्हिपशुपक्षिमृगादीनामपिभगवतएवोत्पन्नत्वात्हंसाःकाकाःकृष्णसाराःश्वानःअश्वागर्दभाइत्यादिषूत्तमाधमत्वंनस्यात्तेनभवतःअश्ववाहनवद्गर्दभयानमपीष्टंस्यात्नत्तुलोकेऽत्यंतंनिंद्यं। यथा॥

बालगवित्वमकारणहास्यंस्त्रीषुविवादमसज्जनसेवा॥ गर्दभयानमसंस्कृतवाणीषट्सुनरोत्तघुतामुपया

तीति॥

अहो किमेवमुच्यते॥ मूलं। इहहि गोहत्यश्वेत्यारभ्यै कएववर्णोभवतीत्यंतस्योत्तरं॥ अत्रराजतद्वाह्मनयो र्मनुष्यत्वाश्वत्ववभेदाभावेऽपिराजतभृत्ययोःसेव्य सेवकभावेनमुख्यनीचत्वभेदोयथालोकप्रसिद्धः तथाऽत्रापिअभिवादनाशीर्वादकर्तृत्वेनभेदव्यवहारद र्शनात्। ननु। अभिवादनशास्त्रे।

ऊर्ध्वंप्राणात्प्रुत्क्रांतियून.स्थविरआ
गते॥ प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यांपुनस्ता
न्प्रतिपद्यतइति॥

वयोविशेषस्यैवोक्तत्वात्कथंब्राह्मणएवाभिवाद्यइ त्युच्यतइतिचेत्। ज्येष्ठत्वंचब्राह्मणएवोक्तं। यथा मनुः॥

ब्राह्मणंदशवर्षंतुशतवर्षंतुभूमिपं॥
पितापुत्रोविजानीयाद्ब्राह्मणस्तुत
योःपितेति॥

अतएवभोजराजः॥

उच्चैर्गतिर्जगतिसिध्यतिधर्मतश्चे
त्तस्यप्रमाचवचनैःकृतकेतरैश्चेत्॥
तेषांप्रकाशनदशाऽपिमहीसुरैश्चे

त्वानंतरेणनिपतेत्कनुमत्प्रणामइ
ति॥

अतएवमहाजनोयेनगतःसंपंथाइत्युक्तं॥ मूलं। इदंचावगम्यतांयथैकवृक्षोत्पन्नानामित्यारभ्यैक पुरुषोत्पन्नत्वादित्यंतस्योत्तरं॥ अत्रयथावृक्षस्य बुध्नाच्छिखरपर्यंतसमानत्वंतथापुरुषावयवानामपिनोत्तमाधमत्वमतोमुखात्पादपर्यंतमुत्पन्नानां समानत्वमिति। अवयवसाम्यंप्रतिपादितं। एवंचेत्यथाशिरसिकरधारणेनप्रसादोधात्संतोषोभवतितथापादधारणेनापिभवेत्। एवंकचित्कस्यापिनभवति। अन्येषांभेदबुध्दीनांनभुभवान्समबुध्दिःभवतोभवेत्। अतःपादत्राणंशिरसिधृत्वाशिरस्त्राणंपादेकृत्वासभायांसन्मानंलभतेचेत्भवदुक्तिर्भवत्कृतेसत्येत्यंगीकुर्मः। एवंकर्तुंभवानपिनशक्नोतितदामनस्यन्यद्वचस्यन्यत्कार्यमन्यदुरात्मनामितिदोषआपतत्। अतःस्वोक्तिनिर्वाहार्थंनिरपत्रपःसन्यद्यपिकरोतिभवान्तथाऽपिसभासदोनसभ्यंमन्येरन्प्रत्युतछकारेकारथकारोकारसंयोगोच्चारणेनन्यक्कुर्वीरन्। अतोवैदिकलौकिकविरुध्दंकथंजल्पति। तथाचमनुः॥

उर्ध्वनाभेर्मेध्यतरः पुरुषः परिकीर्तितः॥ तस्मान्मेध्यतमंत्वस्य मुख मुक्तंस्वयंभुवेति॥

तस्माद्ब्राह्मणस्यश्रैष्ठ्यमभ्याहृतमेवेति॥ मूलं। अन्य च्चदूषणंभवतियदिमुखतोजातोब्राह्मणोब्राह्मण्याः कुतउत्पत्तिरित्यारभ्यानियतंब्राह्मण्यमित्यंतस्योत रं॥ अनयोक्त्यास्वयोग्यतांप्रकटीकृतवान्यथाहमाघः॥

सहजांधदृशः स्वदुर्नयेपरदोषेक्षण दिव्यचक्षुषः॥ स्वगुणोच्चगिरोमुनिव्रताःपरवर्णग्रहणेष्वसाधवइति॥

अहोअत्रमदुर्नयः कोवेतिचेत्शृणु। ब्रह्मकुतउत्पन्ना। भवन्मतेपृथगवयवांगीकाराभावेऽपिएकस्मादुत्पन्नत्वादेवैकेवजातिरितिभवत्संमतमेव। अतः ब्रह्मणा अपितस्मादेवोत्पन्नत्वात्भवादृशानामपिदुर्निवार्यएवभगिनीप्रसंगः। अथयदिमन्यसेअनभिहितमप्यन्यायग्रहणात्युक्तसंगेनतद्दोषान्मुक्तइति। हंततर्हिभवत्पितातेनदोषेणविनाभवंतंकथमुत्पादितवान्। अतस्त्वत्पितामगिनीगामीत्वंशुधः किं। नहिलोकेयत्रकुत्रापिपतितपुत्रः शुचिर्दृष्टः। एतत्सर्व

मविचार्यैवदोषोद्घाटनंहास्यास्पदमेव। यथाहुः॥

यदन्योषविलक्षणार्थवादेरविचारा
र्थमनुविकल्प्यतर्कैः॥ परिदूषयितुं
प्रवृत्तमात्रः परिहासास्पदतामुपेति
लोके। इति॥

मूलं॥ सर्वेवैयोनिजामर्त्याइत्याद्यस्योत्तरं॥ एतद्व
चनमसंबध्यमेवलक्ष्यते। अगस्त्योगस्तिपुष्पाच्चे
त्यादिनास्यपूर्वोदाहृतवचनविरोधात्। द्रोणाचार्या
दीनांअयोनिजत्वंपुराणादिषुसर्वत्रप्रसिध्यमतएतद्व
चनंहेयमेवेति॥ मूलं॥ एकवर्णमिदंपूर्वविश्वमासी
द्युधिष्ठिरेत्यादिवैशंपायनवचनस्योत्तरं॥ एतद्वचन
स्यापिपूर्ववचनसाहचर्यमेवप्रतिभाति। श्रुतिविरो
धात्। तथाचश्रुत्यर्थः॥

धातायथापूर्वमेवाकल्पयज्जगदादि
तः॥ अनीदृशंजगत्क्वापिनकदाचि
द्भवेदिदमिति॥

स्मृतिश्चयमनुः॥

सर्वेषांतुसनामानिकर्माणिचपृथक्
पृथक्वेदशब्देभ्यएवादौपृथक्संस्था
श्चनिर्ममेति॥

शारीरकसूत्रंच॥

शास्त्रइतिचेन्नातःप्रभवात्प्रत्यक्षानुमानाभ्यामिति॥

एवंसर्वत्रवेदशास्त्रतएवजगदुत्पतिरुक्ता। वेदेऽपिमुखतोब्राह्मणोजातइत्याद्यर्थोदर्शितः। भगवताऽपि। चातुर्वर्ण्यंमयासृष्टंगुणकर्मविभागशइत्युक्तमतःस्रष्ट्यादितएववर्णव्यवस्थेतिसिद्धं॥ अन्यथावेदानामप्यादिमत्वप्रसंगःतेनतेषामपिपौरुषेयत्वेनप्रमाणानर्हत्वं। तथासतितदनुगतस्मृत्यादीनामप्यप्रामाण्यमेव। ततोवेदाःप्रमाणंस्मृतयःप्रमाणमित्यादिनोक्तभवत्प्रतिज्ञाभंगश्चेत्यनेकानर्थापत्तिःस्यात्॥ अतएतद्वचनमपिहेयमेवेतिनेष्कर्षः॥ ननुयदिभगवताप्रथमतएवचातुर्वर्ण्यंविहितंतर्हिसर्वत्रकिमितिनरुतं। वर्णव्यवस्थितिरिहैवकुमारिकाख्येइति। इहभारतवर्षएवकौमारिकाखंडेवर्णव्यवस्थितिः किमर्थंरुतेतिचेत्उच्यते। अस्यैवकर्मभूमित्वात्गुणकर्मविभागशएववर्णविधानात्। भरतवर्षंच। तुषाराद्रेर्लंकावधिभरतवर्षंनिगदितमिति। हिमालयतःलंकावधि। अत्रैवाहोरात्रस्यात्यंतवृद्धिक्षयाभावात्। अतिशीताभावाच्चप्रातःशीतोदकस्नानसंध्याहो

मादिकर्मयोग्यत्वात्कर्मभूमित्वं। परंतस्तुशीताधिक्येनोदकंघनीभूतंजायतेतत्रशौचविधिरेवकर्तुमशक्यःस्नानादिकंतुदूरतएव। यथोक्तं॥

यदत्रजागर्तिशिवाससंहिमंसुचीतलागंधवहाश्चदुःसहाः॥जलावगाहाश्चकितोनरोयतःकुतस्तनुष्वास्यतिकर्मनिर्मलमिति॥

अन्यच्चज्योतिःसिद्धांतशिरोमणौ॥

लंबाधिकाक्रांतिरुदक्चयावत्तावद्दिनंसंततमेवतत्रइत्येव

इत्येवंअक्षांशलंबांशाक्रांतिवशाद्यत्रयत्रात्रत्यपक्षमासर्तुमासकालावध्येकमेवदिनंभवेतत्रस्नानसंध्यादिकर्मणोतिकालविलंबेनानुपपतिः। सायंप्रातर्द्विजातीनामशनंश्रुतिचोदितमितिदिवाभोजनद्वयनिषेधात्तावतिदिवसेभोजनद्वयाभावेसतिप्राणधारणमेवनस्यादितिपरमकारुणिकेनभगवतालोकसौख्यार्थमेवैवंकृतमितिज्ञेयं॥ इतरवर्षेषुच। शेषेषुचांत्यजजनानिवसंतिसर्वेइतिएकेचजातिर्विहिता। तत्रत्यानांकर्मकरणाशक्यत्वेऽपितत्रेतरसदाचरणेनैवकृतार्थतासिध्यर्थंभगवतातेष्वे

वावतारंधृत्वातन्म्लेषयैवसेश्वरंशास्त्रंविहितं। य
थाऽस्मच्छास्त्रेऽपि॥

परापवादेयेमूकाःपररत्नीषुनपुंसकाः
परद्रव्येषुयेचांधास्तेषांगंगापदेपदे
इति॥

तस्माद्दूर्णव्यवस्थितिरादितएवास्ति॥ अस्तुवापूर्वं
कथमपितथैवाधुनाप्याचारःसर्वत्रनसंभवति। य
युच्यतेऽस्माभिस्तथैवाचरिष्यतइति। अत्रभव
ताऽपिम्लेच्छादिकैःसहभोजनंकर्त्तुनशक्यते। तुरु
ष्काहूणाश्चसर्वैःसहभोक्तुंशक्नुवंतिपरंतुतेऽपिवि
वाहेसोदरभगिनींकिमितित्यजंति। सृष्ट्यादौतुए
कस्यैवशरीरात्स्त्रीपुरुषावुत्पन्नौतन्मिथुनात्सर्वेजा
ताः। यथास्मृतिसंहितायां॥

द्विधाकृत्वात्मनोदेहमर्धेनपुरुषोऽभ
वत्॥अर्धेननारीतस्यांसविराजमसृ
जत्प्रभुरिति॥

अतएवनदेवचरितंचरेदित्युक्तंचरितंतुशास्त्रोक्तंच
रेत्। यथाहभगवान्।

तस्माच्छास्त्रंप्रमाणंतेकार्याकार्यव्य
वस्थितावितिः॥

ग्रास्तीतिग्रास्त्रंविधिरूपंवेदःसएवप्रमाणं॥ ब्राह्म
णविषयेश्रुत्यर्थः॥

यावंत्योदेवतालोकेताःसर्वाब्राह्मणे
स्थिताः॥तस्माद्ब्राह्मणवर्येभ्योवेदवि
भ्यस्तुदर्शने॥दर्शनेनमनंकुर्यान्नाप्री
तिंकीर्तयेत्कदा॥एवंकृद्देवताएताः
प्रीणात्येवनसंशयइति॥

स्मृतिश्चमनुः॥

उत्तमांगोद्भवाज्ज्येष्ठ्याद्ब्रह्मणश्चैवधा
रणात्॥सर्वस्यैवास्यसर्गस्यधर्मतो
ब्राह्मणःप्रभुरित्यादि॥

अतएवतद्भरणमपिराज्ञाकर्त्तव्यमित्याह॥

ब्राह्मणान्भरराजेंद्रपुनश्चब्राह्मणा
न्भर॥तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपुनश्चब्रा
ह्मणान्भरेति॰

वीप्सयोक्तं॥अन्यथाद्वेषेअनिष्टफलमपिदर्शितं।
यथा॥

गतश्रीर्गणकंद्वेष्टिगतायुश्चिकित्स
कं॥गतश्रीश्चगतायुश्चब्राह्मणान्द्वे
ष्टिभारतेति॥

शास्तीतिशास्त्रंविधिरूपंवेदःसएवप्रमाणं॥ ब्राह्मणविषयेश्रुत्यर्थः॥

यावंत्योदेवतालोकेताःसर्वाब्राह्मणेस्थिताः॥तस्माद्ब्राह्मणवर्येभ्योवेदविभ्यस्तुदर्शने॥दर्शनेनमनंकुर्यान्नाप्रीतिंकीर्तयेत्कदा॥एवंरुद्रदेवताएताःप्रीणात्येवनसंशयइति॥

स्मृतिश्चमनुः॥

उत्तमांगोद्भवाज्ज्येष्ठ्याद्ब्रह्मणश्चैवधारणात्॥सर्वस्येवास्यसर्गस्यधर्मतोब्राह्मणःप्रभुरित्यादि॥

अतएवतद्धरणमपिराज्ञाकर्त्तव्यमित्याह॥

ब्राह्मणान्भरराजेंद्रपुनश्चब्राह्मणान्भर॥तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपुनश्चब्राह्मणान्भरेति॰

दीप्सयोक्तं॥अन्यथाद्वेषेअनिष्टफलमपिदर्शितं। यथा॥

गतश्रीर्गणकंद्वेष्टिगतायुश्चिकित्सकं॥गतश्रीश्चगतायुश्चब्राह्मणान्द्वेष्टिभारतेति॥

एवंस्थितेऽप्यसोधत्यैनोपसंहरत्यश्वघोषः॥

अस्माभिरुक्तंयदिदंद्विजानांमोहंनि
हंतुहतबुधिकानां॥ गृण्हंतुसंतोय
दियुक्तमेतन्मुंचंत्वथाऽयुक्तमिदंय
दिस्यादिति॥

अत्राश्वघोषाभिप्रायस्तूत्तानएवपरंतुब्राह्मणाक्षेप
मसहमानासरस्वतीवास्तवार्थमेवंवदति। हतबुधि
कानांप्राप्तबुधीनामपीतिकर्मणिषष्ठीमोहंनिहंतु
प्रापयितुमितिणिचःअध्याहारःअस्माभिरुक्तमि
ति॥ हनहिंसागत्योः।अथवाप्राप्तबुधीनांनिर्धारणेयो
स्माकंमोहोजातःतंनिहंतुदूरीकर्त्तुमुक्तमिति। अयंभा
वः। एतदाक्षेपोक्तेः केनाप्युत्तरंदीयतेचेत्तदृष्टाऽस्म
न्मोहशांतिर्भवेदिति॥ एवंसदसदर्थद्वयप्रतिपादक
श्लोककथनात्अश्वघोषब्राह्मनिर्वचनेपरिसंख्यावि
धिःस्वीकरणोचितइत्यलंपल्लवितेन॥ एवंभूयात्॥
सकलकुशलसिध्यैसर्वदेवस्थलेषुव्रजतुभुविसमृ
द्धिंवत्सराणुत्सवश्रीः॥ अपगतभवरोगैरध्वराणां
प्रयोगैरखिलशुभकराणामस्तुभद्रंद्विजानामिति॥न
नुवज्रघोषेणस्ववज्रसूचीग्रंथांत्तेलिखितं॥यथा॥

यदानकुरुतेपापंसर्वभूतेषुदारुणं॥

कायेनमनसावाचाब्रह्मसंपद्यतेतदेति॥

एवंभूतमात्रैस्त्रिविधकरणैः पापाकरणेब्रह्मप्राप्तिरिति ज्ञात्वालिखिताऽपिब्राह्मणेषुवाचाग्रंथेन। मनसाध्यायतिहियत्तद्वाचावदतिध्रुवमितिवेदार्थोक्तेः मनसाचनिंदारूपपापमाचरितवान् संभावितस्यचाकीर्त्तिर्मरणादतिरिच्यतइत्येतद्दारुणपापमेवैतदाश्चर्यमितिचेन्न। यथाभागवते ४ स्कंधे ४ अध्याये॥

नाश्चर्यमेतद्यदसत्सुसर्वदामहद्विनिंदाकुणपात्मवादिषु॥ सेर्ष्यंमहापूरुषपादपांसुभिर्निरस्ततेजस्सुतदेवशोभनमिति॥१३॥

निंदाकरणकारणंचैवं॥भागवते ४ स्कंधे ३ अध्याये॥

पापच्यमानेनतदातुरेंद्रियःसमृद्धिभिःपूरुषबुद्धिसाक्षिणां॥ अकल्पएषामधिरोढुमंजसापंदंपरंहेष्टियथाःसुराहरिमिति॥१२॥

अहोभवंतोप्यतिप्राज्ञमश्वघोषमाक्षिप्तवंतः अतएतत्सर्वंभवत्सुकिंनस्यादितिचेत्।उच्यते। शठेप्रतिशठंकुर्यादादरेपुनरादरमितिन्यायात्यथातस्यात्तेपोक्तिस्तथाप्रत्युक्तिरपिलिखितेति॥तथाऽपिशाठेप्रतिशठं

कुर्यादित्यर्थशास्त्रं सामान्यजनविषयकं सच्चेष्टितं तेवं॥ गर्वनोद्दहतेननिंदतिपरान्नोभाषतेनिष्ठुरंउक्तं केनचिद्प्रियेणसहतेक्रोधंचनालंबते॥ मुक्त्वाकाव्यमलक्षणंपररुतंसंतिष्ठतेमूकवत्दोषांश्छादयतेस्वयंनकुरुतेत्येतत्सतांचेष्टितमिति॥ सत्यंपरंतुसंतोपिस्वस्मैकोप्यपराध्यतिचेत्सहंतेनतुलोकापराधं। यथाहभगवान्माघे॥

नदूयेसात्वतीसूक्तुर्यन्मत्यमपराध्यति॥ यत्तुदंदह्यतेलोकमदोदुःखाकरोतिमामिति॥

एवंसामान्यलोकापराधविषयेब्राह्मणविषयेतुभगवान्॥ घ्नंतंशपंतंपरुषंवदंतंयोब्राह्मणंनप्रणमेद्यथाऽहं॥ सपापकृद्ब्रह्मदवाग्निदग्धोदंड्यश्चवध्यश्चनचास्मदीयइति॥ एवंसापराधब्राह्मणसांत्वनएवशासनमुक्तं। अथघोषस्तुनिरपराधिब्रह्मकुलमेवद्वेष्टिअसौकथंनदंड्यःअपितुदंड्यएव। तत्रापिविप्रपीडाकरंछेद्यमंगमब्राह्मणस्यस्यादितियाज्ञवल्क्यस्मरणात्। अनेनवचसापीडाकृताऽतोस्यजिह्वाछेद्येत्यागतंतथाऽपिक्षमयाकेवलमाक्षेपमात्रंकृतमतोस्मासुनदोषावकाशइति॥ यथा॥

बालश्रुतीनामसदाग्रहाणामपक्वया
क्वामतिमानिनांच॥ मात्सर्यमुत्सार्यय
तुंमयोक्तंगृण्हंतुचेद्युक्तमिदंतुसंतः॥
सद्व्यवहारमवृत्यर्थमेवेदं सर्वलेखनंपरंत्वक्तश्चिंत
नीयमेवं॥ सर्वेऽपिसुखिनःसंतुसंतु सर्वेनिरामयाः॥
सर्वेभद्राणिपश्यंतुमाकश्चिद्दुःखमाप्नुयादिति॥ अतः
सर्वसौख्यार्थंभगवदाशिषमाशास्महे॥ सुभद्राशीःभद्रो
रम्याशालांशुकविराजितो॥ जितकाशीद्विरदरीबाण
दोश्छिन्नकद्रिपू॥ पूर्णानंदैकचिद्रूपोवरावर्तिजगत्रयो॥
दद्यातांशर्मवोनश्चतिरोहितपृथग्भ्रमो॥ देशोमालव
नामकेऽत्रनगरीभूपालनार्म्मीशुभातस्याअंतिशिहूर
नामकपुरीयस्यामजंत्राग्रणीः विल्किन्सन्निति साहि
बोविजयतेतस्याश्रितानांसभामध्येऽभूल्लघुटंकएष
विदुषांतोषायदोषापहः॥ नंदबाणगिरिचंद्रसंमितेशा
लिवाहनशाकेऽयनेऽवरे॥ अश्वयुग्धवळपंचमीबुधे
टंकएषखलुनिर्मितोलघुः॥ इतिश्रीहरिहरद्वयसुश्लो
कवरणादिघटितसुवर्णादिनाम्नासमस्तब्राह्मणवि
द्वन्मंडलीशिष्येणविरचितोवज्रसूचीलघुटंकः समा
प्तः॥ श्रीरस्तु॥ शुभंभवतु॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

3 2044 019 009 273

THE BORROWER WILL BE CHARGED AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE NOTICES DOES NOT EXEMPT THE BORROWER FROM OVERDUE FEES.

Harvard College Widener Library
Cambridge, MA 02138 (617) 495-2413

